

NIKU Rapport 31

Evaluering av "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL)

Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer

Anne Sætren

Sætren, A. 2009. Evaluering av "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. – NIKU Rapport 31. 68 sider.

Oslo, mars 2009

NIKU Rapport 31
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-071-0

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse.

Redaksjon: Vigdis Andersen
Rapporten er kun tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse:
NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo

Postadresse:
NIKU
P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax:23 35 50 01

Forsidefoto: Restaureringsprosjekt, driftsbygningen på Reinsforsmoen i Hemnes kommune i Nordland. Foto: Øystein Dyrлие, Hemnes kommune.

Tilgjengelighet: Åpen
Prosjektnummer: 1562956
Oppdragsgiver: Statens Landbruksforvaltning (SLF)

Faglig godkjenning hos NIKU: Leidulf Mydland

Sammendrag

Sætren, A. 2009. Evaluering av ”Spesielle miljøtiltak i jordbruket” (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. – NIKU Rapport 31. 68 sider.

Denne rapporten presenterer resultatene fra evalueringen av SMIL-ordningens to formålgrupper innenfor kulturlandskapstiltakene: verneverdige og freda bygninger, samt andre kulturminner og kulturmiljøer. Hensikten har vært å vurdere miljøresultatene, samt om tiltakene har vært gjennomført på en kvalitativt god måte. Undersøkelsens resultater er i tillegg vurdert med hensyn til forbedringsmuligheter.

Evalueringens datakilder omfatter spørreundersøkelser til alle kommuner i syv fylker, samt regional kulturminneforvaltning i de samme fylkene. Data fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram er benyttet som grunnlag for vurdering av miljøresultatene i åtte utvalgte kommuner. Evalueringens tallgrunnlag omfatter kommunale og fylkesvise rapporteringsdata fra Statens landbruksforvaltning.

Hovedkonklusjoner

Fordeling av midler

Den samlede årsrammen for de økonomiske virkemidlene til freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer har vært økende i perioden 2004–2007, og var i 2007 på 58,6 mill. Tilskudd til freda og verneverdige bygninger er den økonomisk viktigste formålstypen, og på landsbasis utgjør det beløpsmessige størrelsesforholdet mellom tiltak til freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer 3:1. Det er store fylkes- og kommunevise forskjeller når det gjelder bruk av de økonomiske virkemidlene til kulturminneformål i SMIL. Det relative størrelsesforholdet mellom fylkene viser en stor grad av stabilitet i undersøkelsesperioden.

Generelt viser tilbakemeldingene fra kommunene at tiltakenes beløpsstørrelse avhenger av formålgruppen, tiltakets relevans for kommunens tiltaksstrategi, samt søknadens kvalitet. Det praktiseres i relativt stor grad en differensiering av tilskuddsbeløp mellom de to formålgruppene; freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. Noe over halvdel av kommunene innvilger en mindre prosentvis andel av det godkjente kostnadsoverslaget til istandsetting av bygninger i forhold til andre kulturminnetiltak.

Ved tildeling av tilskudd har landbrukseiendommer som får produksjonstilskudd førsteprioritet i de fleste kommuner. Det går likevel klart fram av tilbakemeldingene at objektene eller miljøenes verneverdi veier tungt, og at produksjonstilskudd dermed ikke blir avgjørende for et eventuelt tilsagn. Vektingen mellom disse forholdene synes å være noe ulik både ut fra eksplisitte prioriteringer, men også ut fra geografiske variabler.

Bygningenes betydning for gårdsdriften tillegges ikke avgjørende vekt ved tilsagn om tilskudd. Et flertall av kommunene oppgir at de vektlegger bygningenes verneverdi høyere enn deres betydning for drifta på gården. Mange kommuner prioriterer bygninger som ikke lenger inngår i drifta, men som har høy bevaringsverdi som enkeltobjekt og/eller som en del av jordbrukets kulturlandskap.

Nasjonale miljømål

SMIL-ordningens formål er blant annet å fremme ivaretagelsen av kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap. Dette samsvarer med det strategiske miljømålet for kulturminner: *Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser*

og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv. De oppnådde miljøresultatene er evaluert i forhold til nasjonalt resultatmål 1 for kulturminner: *Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.*

Denne delen av undersøkelsen baserer seg på Riksantikvarens miljøovervåkingsdata, og vektlegger i særlig grad tilskudd til freda og verneverdige bygninger på bakgrunn av at dette utgjør den økonomisk største andelen av de to ulike formålstypene. Det foreligger ikke rapporteringsdata fra Statens landbruksforvaltning som dekker tilsagn fordelt på bygningstyper, slik at data kun er basert på innhentede opplysninger fra de åtte utvalgskommunene.

Når det gjelder freda og verneverdige bygninger viser resultatene at enkelte kommuner i utvalget har en svært god målstyring med hensyn til nasjonalt resultatmål 1. Midlene går til bygningstyper som er utsatt for tap og trusler, og bidrar dermed til å minimalisere tapet av kulturminner i jordbruket.

Undersøkelsen viser at det er en klar sammenheng mellom prioriteringen av truede bygningstyper og graden av tilgang på kunnskap om situasjonen for kulturminner i kommunen, samt kommunale styringsverktøy rettet spesielt mot kulturminnefeltet. Det er også sammenheng mellom et større antall tiltak og god målstyring.

Datatilfanget når det gjelder andre kulturminnetyper enn bygninger er for lite til å trekke slutninger om ordningens betydning. Det foreligger miljøovervåkingsdata for automatisk fredete kulturminner, men ingen av de tre utvalgskommunene hvor dette forholdet er relevant oppgir at de har gitt tilskudd til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner.

Kvalitetssikring av tiltakene

En god forvaltning av ordningen med tilskudd til kulturminnetiltak er avhengig av et tilfredsstillende kunnskapsnivå hos saksbehandlerne. Delegeringen av myndighet til kommunene har medført et stort behov for ny kompetansebygging på det kulturminnefaglige feltet. Den perioden kommunene har hatt ansvaret for tildelingen av SMIL-midler må derfor for svært mange kommuner ses på som en opplæringsperiode innenfor et nytt fagområde.

En fjerdedel av tilbakemeldingene fra kommunene viser at saksbehandlerne ikke har gjennomgått noen form for opplæring eller kursing, verken gjennom fylkesmennes landbruksavdelinger eller i annen regi. Det er en relativt høy andel av saksbehandlerne som føler seg usikre på vurderingene innenfor det kulturminnefaglige feltet, noe som synliggjøres ved at 24 % vurderer egen eller kommunenes kompetanse som lav. I kommuner hvor de SMIL-ansvarlige samarbeider med andre kommuneansatte anses kommunens kompetanse som høyere enn der saksbehandlerne er alene om vurderingene.

Kvalitetssikring av tiltak kan skje gjennom kontakt med eksterne parter slik som regional kulturminneforvaltning og Norsk kulturminnefond. Kommunene har imidlertid i liten grad kontakt med regional kulturminneforvaltning i saker hvor dette ikke er pålagt. Kommunene oppgir blant annet at regional kulturminneforvaltning har svært liten kapasitet til å svare på henvendelser av mer rådgivende karakter. Kommunene ønsker seg gjennomgående raske, konkrete og pragmatiske råd fra fylkeskommunene, og kommunene opplever at dette behovet i dag i liten grad blir imøtekommet. Det er også flere kommuner som anfører at regional kulturminneforvaltning i for stor grad vektlegger formelle sider av søknadene og stiller strenge krav til dokumentasjon før de avgir uttalelse.

Det er en nær sammenheng mellom god informasjon, saksbehandlers kompetanse og oppfølging, og kvaliteten på tiltakene. De kommunale og regionale landbrukskontorene har

en klar fordel ved at de kjenner gårdbrukerne i sine områder godt, og de har innarbeidete saksbehandlingsrutiner når det gjelder oppfølging og kontroll av tiltak i alle ledd. Mange kommuner har gjort en stor innsats for å utføre oppgavene på en tilfredsstillende måte, men det er fremdeles en del usikkerhet angående hvilke krav og vilkår som kan og bør stilles ved restaurering av bygninger. Kunnskapen om andre kulturminnetyper er svært variabel.

Kommunenes erfaring med ordningen

Det er gjennomgående svært positive tilbakemeldinger fra kommunene angående muligheten til tilskudd til kulturminneformål, og da særlig formålstypen freda og verneverdige bygninger.

SMIL-ordningens betydning for sikring av kulturminner kommer klart fram i spørreundersøkelsen. 84 % av kommunene mener at det er grunn til å anta at verneverdige bygninger eller andre kulturminner som ikke ellers hadde blitt vedlikeholdt, er sikret gjennom tilskudd.

Tilskuddsordningen for freda og vernverdige bygninger er ansett som den klart viktigste av de to formålene, og det er også her det er flest søknader og tiltak. Kommuner med flest tiltak er også gjennomgående de som er mest positive. Selv om kommunene gjennomgående anser dette for å være et viktig virkemiddel, er det en del tilbakemeldinger som viser til ordningens økonomiske begrensninger og fordeling. Den hyppigst oppgitte negative siden av ordningen, er de begrensede ressursene kommunene har til rådighet. Kommuner som i økende grad ønsker å benytte seg av ordningen, opplever det som problematisk å gå offensivt ut fordi midlene er så vidt begrensede. Tiltak på bygninger er generelt kostnadskrevenende og de begrensede midlene fører til at det primært er mindre prosjekter som blir gjennomført. En del kommuner melder om et "etterslep" når det gjelder tiltak på større bygninger, eller mer kostnadskrevenende restaureringsprosjekter. En del kommuner opplever at de har for liten bemanning til å følge opp tilskuddsordningen på en tilfredsstillende måte.

Antallet tilskudd til formålet andre kulturminner og -miljøer er gjennomgående færre enn for freda og verneverdige bygninger og de økonomiske rammene er mindre. Mange kommuner oppgir at de har få eller ingen søknader, men det er vesentlige fylkesvise forskjeller med hensyn til omfang og typer tiltak. Det er en stor bredde i utvalget av typer kulturminner som er bevilget tilskudd, og omfatter i en del kommuner også bygninger. Tilbakemeldingene fra kommunene tyder på at det eksisterer en del usikkerhet i forhold til hva slags tiltak og kulturminner formålet kan omfatte, noe som delvis kan knyttes sammen med et generelt kunnskapsbehov.

Regional kulturminneforvaltnings erfaring med ordningen

Riksantikvaren gjennomførte i 2005 en spørreundersøkelse som avdekket at det hadde vært liten kontakt mellom kommunene og regional kulturminneforvaltning i SMIL-ordningens to første virkeår. Denne situasjonen bekreftes gjennom den spørreundersøkelsen som nå er utført. Det er imidlertid fortsatt svært stor variasjon på dette punktet, både mellom fylkene og mellom enkeltkommuner og regional kulturminneforvaltning i de respektive fylkene.

Utfordringer og anbefalinger

På bakgrunn av hovedtrekkene i undersøkelsen er det trukket fram en del behov med forslag til forbedringer:

Målstyring i forhold til miljøresultater – rapporteringsdata

Dagens rapporteringssystem bør endres slik at det kan hentes inn data for overordnet kontroll med miljømålene innenfor kulturminnefeltet. Det vil bedre mulighetene for

oppfølgende kontroll og evalueringer når det gjelder å vurdere om midlene benyttes på de bygningstypene som i størst grad er utsatt for tap og trusler.

Det er behov for å vurdere nærmere hvordan SMIL kan målrettes bedre for å hindre tap og skade på automatisk fredete kulturminner.

Målstyring gjennom tiltaksstrategiene

Resultatene fra evalueringen viser at det er i kommuner hvor det foreligger gode tiltaksstrategier og/eller kulturminneplaner at målstyringen av SMIL-midlene er best. Ved kommende rullinger av tiltaksstrategier bør kommunene oppfordres til å vektlegge situasjonen for kulturminnene i den enkelte kommune. Regional kulturminneforvaltning bør kunne spille en viktig rolle her.

Kompetansebehov – kommunal kompetanseheving

Et svært sentralt resultat når det gjelder hvilke behov som foreligger, er den store etterspørselen etter kulturminnefaglig opplæring og kompetanseheving i kommunene. Det ligger et stort potensial for forbedring av ordningen hvis dette behovet møtes på en bred og god måte.

Kompetansebehov – tilgang til eksterne rådgivere

Undersøkelsen viser en kommunal etterspørsel etter eksterne rådgivere med spisskompetanse på kulturminnefaglige spørsmål. Regional kulturminneforvaltning kan i langt større grad enn i dag delta aktivt i forhold til rådgivning. En utbygging av ordninger med regionale bygningsvernkonsulenter kan være en måte å møte behovet for ekstern kompetanse når det gjelder istandsetting av bygninger.

Samordne finansieringsmulighetene

Det er en generell etterspørsel etter økte økonomiske rammer for ordningen. En framgangsmåte for å effektivisere de eksisterende bevilgningene er å samordne søknader opp mot ulike andre finansieringsmuligheter slik at mer kostnadskrevende tiltak kan gjennomføres.

Mer fleksible fordelingsrammer

Relativt mange kommuner opplever at de økonomiske rammene for tilskudd til kulturminner er lite fleksible. Det synes derfor å være et behov for å vurdere rammene i forhold til nasjonale miljømål angående tap og skade på kulturminner for de kommunene som i løpet av ansvarsperioden har utviklet god kompetanse og en økende andel gode søknader og tiltak.

Andre kulturminner og -miljøer

Dette formålet synes noe uavklart både når det gjelder sentrale føringer og dermed også for en del kommuner. Det er derfor et behov for en sentral avklaring av hva slags tiltak som skal inngå her, uten derfor å miste den bredden som også er å finne i tiltakene. Det bør særlig ses på mulighetene for sikring av automatisk fredete kulturminner som kan ligge innenfor dette formålet.

Kunnskapsbehov videre

Når det gjelder kommunenes kvalitative oppfølging av tiltakene, hviler denne evalueringen i stor grad på kommunenes egne vurderinger av dette forholdet. Det bør derfor gjennomføres en oppfølgende evaluering med henblikk på konkrete vurderinger av gjennomførte tiltak i felt ut fra kulturminnefaglige prinsipper. En slik undersøkelse bør omfatte både tiltak på freda og verneverdige bygninger, samt skjøtsel av automatisk fredete kulturminner. Dette vil blant annet kunne gi ny kunnskap med direkte relevans når det gjelder behov og utforming av kompetansebygging i kommunene.

Abstract

Sætren, Anne. 2009. Evaluation of "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Listed buildings and other cultural heritage sites and environments. – NIKU Rapport 31. 68 pages. In Norwegian.

This report presents the results of the evaluation of the two target groups of the "SMIL"-project, within the measures for cultural landscapes: buildings worthy of preservation and listed buildings, as well as other cultural heritage sites and environments. The aim has been to evaluate the environmental results, and also to see if the measures have been carried out in a good way. The results of the investigations are also evaluated with regard to potential for improvement.

The data for the evaluation include surveys from all the municipalities in seven counties, and also from the regional cultural heritage management in these counties. Data from the monitoring program of the Directorate for Cultural Heritage is used as a basis for the assessment of the environmental results in eight selected municipalities. The numeral basis for the assessment includes data from the municipalities and counties produced by the Norwegian Agricultural Authority.

Forord

Evalueringsrapporten er utarbeidet av NIKU på oppdrag fra Statens landbruksforvaltning (SLF).

Prosjektansvarlig har vært forsker Anne Sætren i avdeling for Bygninger og omgivelser, forsker og vitenskaplig rådgiver Birgitte Skar har kvalitetssikret arbeidet. Kart er utarbeidet av Troels Petersen, NIKU. Cecilie Askhaven har vært SLFs kontaktperson. Oppdragets tidmessige ramme har vært på 200 timer.

Riksantikvaren har tilgjengeliggjort upubliserte grunnlagsdata fra de senere årenes omdrev av miljøovervåkingsprogrammet "Gamle hus da og nå" – status for SEFRAK-registrerte bygninger. Dette arbeidet utføres av Kulturminnekompaniet på oppdrag fra Riksantikvaren. Kontrollregistreringen av automatisk fredete kulturminner utføres av NIKU.

Innhold

Sammendrag.....	3
Abstract.....	7
Forord	7
Innhold	8
1. Innledning.....	9
1.1. Bakgrunn og oppdrag.....	9
1.2. Metode og datagrunnlag.....	10
1.2.1. Spørreundersøkelsen.....	10
1.2.2. Miljøresultater og miljøovervåkingsdata.....	12
2. Forvaltning av ordningen.....	13
2.1. Fordeling av midler – nasjonalt og regionalt	14
2.2. Fordeling av tilskudd på kommunenivå.....	18
2.2.1. Forholdet til produksjonstilskudd og jordbruksdrift.....	19
2.3. Fordeling av tilskudd – kommuneutvalget.....	21
3. Bygnings- og kulturminnetyper – nasjonale miljømål.....	23
3.1. Tiltaksstrategier og kulturminnetyper	23
3.2. Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram.....	25
3.2.1. Utvalgskommunenes prioriteringer av bygningstyper	30
3.2.2. Utvalgskommunenes prioriteringer av automatisk fredete kulturminner.....	34
4. Kvalitetssikring av kulturminnetiltakene	35
4.1. Kommuneundersøkelsen.....	35
4.1.1. Kulturminnefaglig opplæring.....	35
4.1.2. Kommunenes egen kompetanse.....	35
4.1.3. Kommunenes erfaring med regional kulturminneforvaltning	36
4.1.4. Kommunenes oppfølging av søknader og tiltak.....	38
5. Kommunenes erfaring med SMIL-ordningen	40
5.1. Freda og verneverdige bygninger.....	40
5.2. Andre kulturminner og -miljøer	41
6. Regional kulturminneforvaltnings erfaringer med SMIL-ordningen.....	41
7. Vurdering av behov med forslag til forbedringer og kunnskapsbehov	43
Litteratur og kilder:.....	47
Figuroversikt.....	49
Vedlegg 1: Spørreskjema til alle kommuner i Nordland, Oppland, Sør-Trøndelag, Hordaland, Telemark, Vestfold og Rogaland.....	50
Vedlegg 2: Spørreskjema til utvalgte evalueringskommuner.....	55
Vedlegg 3: Spørreskjema til regional kulturminneforvaltning i Nordland, Sør-Trøndelag, Oppland, Hordaland, Telemark, Vestfold, Rogaland, samt Sametinget	58

1. Innledning

Evalueringsrapporten er utarbeidet av NIKU på oppdrag fra Statens landbruksforvaltning (SLF).

Prosjektansvarlig har vært forsker Anne Sætren i avdeling for Bygninger og omgivelser, forsker og vitenskaplig rådgiver Birgitte Skar har kvalitetssikret arbeidet. Kart er utarbeidet av Troels Petersen, NIKU. Cecilie Askhaven har vært SLFs kontaktperson. Oppdragets tidmessige ramme har vært på 200 timer.

Riksantikvaren har tilgjengeliggjort upubliserte grunnlagsdata fra de senere årenes omdrev av miljøovervåkingsprogrammet "Gamle hus da og nå" – status for SEFRAK-registrerte bygninger. Dette arbeidet utføres av Kulturminnekompaniet på oppdrag fra Riksantikvaren. Kontrollregistreringen av automatisk fredete kulturminner utføres av NIKU.

1.1. Bakgrunn og oppdrag

SMIL-ordningen er i dag et av de viktigste økonomiske virkemidlene for ivaretagelse av den materielle kulturarven. Ordningen har en bred dekningsgrad innenfor jordbruket som har vært kulturarvskaper i et meget langt tidsperspektiv.

I 1993 ble det miljørettede virkemidlet "Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap" (STILK) etablert som en landsdekkende ordning, og i 1997 ble støtteordningen for istandsetting av verneverdige og freda bygg i landbruket integrert i STILK som et ledd i sektorenes miljøpolitiske ansvar. SMIL ble etablert i 2004 som en sammenslåing av de tidligere støtteordningene for miljøtiltak og STILK. Samme år ble også vedtaksmyndigheten overført fra Fylkemannen til kommunalt nivå. De siste fire årenes ordning skal nå evalueres i forhold til miljøresultatene. Dette gjennomføres i form av devalueringer for de ulike hovedområdene innenfor SMIL-ordningen. Sluttevalueringen skal foreligge til jordbruksforhandlingene i 2009.

NIKU har fått i oppdrag av Statens landbruksforvaltning å gjennomføre en evaluering av SMIL-ordningen med henblikk på oppnådde miljøresultater når det gjelder to formålgrupper innenfor kulturlandskapstiltakene; verneverdige og freda bygninger, samt andre kulturminner og kulturmiljøer.

Den miljømessige effekten er forutsatt evaluert i forhold til hvilke bygnings- og kulturminnetyper som ordningen har bidratt til å sikre, samt hvorvidt ordningen har bidratt til å bevare bygninger som ikke hadde blitt tatt vare på uten tilskudd til istandsetting. Evalueringen skal også belyse om utvalget av bygnings- og kulturminnetyper er adekvat i forhold til de miljømålene som er satt.

Når det gjelder forvaltning og disponering av tilskuddsmidlene er det et mål å belyse om tiltakene har vært gjennomført på en kvalitativ god måte i henhold til de prinsipper som kulturminneforvaltningen legger til grunn. Den forvaltningsmessige praksisen rundt tildeling og kvalitetssikring av tiltakene inngår her som et viktig punkt.

Undersøkelsens resultater er til slutt vurdert med hensyn til behov og forbedringsmuligheter.

1.2. Metode og datagrunnlag

Evalueringsens hovedproblemstillinger er knyttet til så vel de konkrete miljøresultatene som ordningens forvaltningsprosessuelle side. Det er derfor benyttet en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder. Det kvantitative tallgrunnlaget er begrenset av de rapporteringsdata som Statens landbruksforvaltning per dag dato har tilgjengelig. Dette datagrunnlaget er mindre detaljert enn rapporteringssystemet innenfor den tidligere STILK-ordningen. Det innebærer blant annet at opplysninger angående bygningstyper ikke har vært tilgjengelig for kvantitativ analyse i denne undersøkelsen.

Datagrunnlaget er hentet fra alle kommuner i syv fylker; Nordland, Sør-Trøndelag, Oppland, Telemark, Hordaland, Vestfold og Rogaland. I tillegg er åtte kommuner valgt ut for en mer detaljert undersøkelse. De åtte utvalgte kommuner er Vega (Nordland), Melhus (Sør-Trøndelag), Skjåk og Nord-Aurdal (Oppland), Bø (Telemark), Samnanger (Hordaland), Holmestrand (Vestfold) og Sandnes (Rogaland).

Det geografiske uvalget er gjort med bakgrunn i Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram som omtales nærmere nedenfor, samt hensynet til ulike landsdeler og jordbruksregioner. I tillegg er fylkesvis spredning vektlagt når det gjelder beløpsstørrelse til fordeling, samt en spredning når det gjelder ulike typer fredete kulturminner.

Miljøeffekten i forhold til bygninger er vektlagt i denne evalueringen på bakgrunn av SLFs oppdragsbeskrivelse, og ut fra den relative størrelsesorden tilskuddsordningen for freda og verneverdige bygninger har på landsbasis.

1.2.1. Spørreundersøkelsen

Et av denne evalueringens hovedmål er å belyse følgende forhold: Kommunenes tiltaksstrategier og fordelingspolitikk når det gjelder kulturminnetiltak i jordbrukslandskapet, samt kvalitetssikringen av de kulturminnerrelaterte tiltakene.

Datagrunnlaget for denne delen av undersøkelsen er innhentet gjennom en kvalitativ spørreundersøkelse. Spørreundersøkelsen ble utført per elektronisk post til alle kommunene/landbrukskontorene i de syv utvalgte fylkene, i alt 187 kommuner. Kommunenes erfaringer med ordningen og vurderingen av resultatene er sortert i fem hovedtemaer:

- Tiltaksstrategier og fordeling av tilskudd
- Vurdering av kulturminneverdier
- Kontakt med regional kulturminneforvaltning
- Kommunenes saksbehandling ved tilskuddstildeling
- Vurdering av ordningen

Det ble utarbeidet egne spørreskjemaer for de åtte utvalgte kommunene hvor det er innhentet mer detaljerte opplysninger angående bygnings- og tiltakstyper. De to ulike spørreskjemaene følger som vedlegg 1 og 2.

Datainnhenting fra utvalgte kommuner har i tillegg blitt fulgt opp av telefonsamtaler i alle unntatt ett tilfelle. En av utvalgte kommuner ble benyttet som pilot hvor spørreskjemaet ble testet ut i form av et alminnelig intervju. Undersøkelsen var i utgangspunktet planlagt med mer utfyllende telefonintervjuer, men dette viste seg lite hensiktsmessig på bakgrunn av det omfattende svarmaterialet som kom inn gjennom spørreundersøkelsen til alle kommunene i fylkeutvalget.

Det ble mottatt svar fra i alt 140 kommuner, inkludert utvalgskommunene. Den gjennomsnittlige svarprosenten på spørreundersøkelsen til kommunene/landbrukskontorene i de syv fylkene var 74,9 %. Dette må anses som et svært godt resultat. Tabellen nedenfor viser svarprosenten fordelt på de ulike fylkene.

Oppland	88,50 %
Vestfold	85,70 %
Telemark	77,80 %
Hordaland	75,70 %
Nordland	72,70 %
Rogaland	70,30 %
Sør-Trøndelag	60 %

Figur 1. Spørreundersøkelses svarprosent per fylke

Oppland har den klart høyeste svarprosenten, og dette fylket er også det fylket på landsbasis som har fordelt den største andelen midler til kulturminnetiltak gjennom SMIL. Ulikhetene mellom de øvrige fylkene når det gjelder svar på spørreundersøkelsen til kommunene speiler imidlertid ikke fordelingen av de økonomiske virkemidlene. Vestfold er eksempelvis blant de fylkene med den klart laveste andelen midler på landsbasis, kun Finnmark og Oslo har fordelt mindre midler til kulturminnetiltak innenfor SMIL-ordningen de siste fire årene enn Vestfold.

Kommuner med få eller ingen tiltak ble spesielt oppfordret til å svare på spørreskjemaet. Det er likevel en svak tendens til en høyere svarprosent for de kommunene med mer enn gjennomsnittlig antall kulturminnerelaterte tiltak innenfor sitt fylke.

Det er videre gjennomført en spørreundersøkelse per elektronisk post til kulturminneforvaltningene i de syv utvalgte fylkene. Formålet med denne delen av spørreundersøkelsen var å belyse hvordan det faglige samarbeidet mellom de ulike forvaltningsnivåene har arter seg etter fire år med delegert ansvar til kommunalt nivå. Det er mottatt svar fra Oppland, Rogaland, Telemark, Vestfold og Hordaland fylkeskommuner. Det er ikke mottatt svar fra regional kulturminneforvaltning i Sør-Trøndelag og Nordland. Dette gir en svarprosent på 71,4 % fra den regionale kulturminneforvaltningen. Spørreskjemaet ble også sendt til Sametinget, men det er ikke mottatt svar på denne henvendelsen.

Spørreskjemaene ble delvis distribuert etter navnelister fra fylkesmennenes landbrukskontorer til kommunale kontaktpersoner for ordningen, samt Riksantikvarens tilsvarende liste for regional kulturminneforvaltning. Dette ble gjort på grunn av korte tidsfrister og dermed behov for raskest mulig distribusjon. Den korte svarfristen og distribusjonsmetoden kan ha påvirket svarprosenten, men den må likevel sies å være tilfredsstillende. Alle kommuner og regionale kulturminneforvaltninger i fylkene ble purret én gang, med mulighet for utsatte frister etter nærmere avtale. Et par kommuner tok kontakt og opplyste at saksansvarlig var så nyansatt at de erfaringsbaserte opplysningene i liten grad ville være egnet til bruk i undersøkelsen.

1.2.2. Miljøresultater og miljøovervåkingsdata

Undersøkelsens andre hovedmål er å undersøke ordningens treffsikkerhet med hensyn til miljøresultatene. De nasjonale målene for kulturminner ble sist revidert i 2005, i forbindelse med behandlingen av Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner. De tidligere og reviderte miljømål for kulturminner er redegjort for i tabellen nedenfor:

Nasjonale miljømål for kulturminner		
	Målene fastsatt i 2000	Målene fastsatt i 2005
Strategisk mål	Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for opplevelse og videreutvikling av fysiske omgivelser. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelse.	Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv.
Nasjonalt resultatmål 1	Det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall skal minimaliseres, og skal innen år 2008 ikke overstige 0,5 prosent årlig.	Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.
Nasjonalt resultatmål 2	Det representative utvalget av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i en tilstand som svarer til 1998-nivå, og fredete bygninger og anlegg skal ha ordinært vedlikeholdsnivå innen år 2010.	Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020.
Nasjonalt resultatmål 3	Den geografiske, sosiale, etniske og tidsmessige bredden i varig vernede kulturminner og kulturmiljøer skal bedres, slik at svakt representerte og manglende hovedgrupper er representert med flere objekter innen 2004 (i forhold til 1998-nivået).	Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernete kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og et representativt utvalg skal være fredet innen 2020.

Figur 2. Nasjonale miljømål.

SMIL-ordningens formål er blant annet å fremme ivaretagelsen av kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap. Dette samsvarer med det strategiske miljømålet for kulturminner. De oppnådde miljøresultatene innenfor SMIL er i denne undersøkelsen særlig evaluert i forhold til nasjonalt resultatmål 1 for kulturminner, men SMIL-ordningen har også betydning for resultatmål 2.

Den metodiske framgangsmåten for å vurdere tilskuddsmidlenes målrettethet er i hovedsak basert på det grunnlagsmaterialet som er etablert gjennom kulturminnevernets eget miljøovervåkingsprogram. Riksantikvaren har siden 2001 gjennomført et fast miljøovervåkingsprogram hvor hensikten blant annet er å kunne vurdere effekten av tiltak. Programmet omfatter kontrollregistreringer av kjente kulturminner i 18 kommuner i alle landets fylker, med unntak for Oslo. Det gjennomføres registreringer i to-fire kommuner hvert år, og kontrollregistreringene gjennomføres med intervaller på fem år per kommune. Det utføres separate registreringer for automatisk fredete kulturminner og for bygninger. Miljøovervåkingsprogrammet for bygninger er basert på de såkalte SEFRAK-registreringene, mens ØK-registreringene ligger til grunn for kontrollregistreringene av automatisk fredete kulturminner.¹

Vurdering av SMIL-ordningens målrettethet med hensyn på miljøutfordringene for freda og verneverdige bygninger i landbruket baserer seg på kontrollregistreringenes konklusjoner når det gjelder tap og trusler for ulike bygningstyper.

Når det gjelder kontrollregistreringene av automatisk fredete kulturminner, er de utvalgte kommunene ikke helt i samsvar med utvalget når det gjelder kontrollregistreringene for bygninger. På bakgrunn av at det er bygninger som er særlig vektlagt i denne

¹ Sefrak: (Sekretariatet for registreringer av faste kulturminner) er en landsomfattende kulturminneregistrering som pågikk i perioden 1970-1995. ØK: Økonomisk kartverk.

undersøkelsen, er datamengden for automatisk fredete kulturminner vesentlig mindre. Kontrollregistreringene av automatisk fredete kulturminner har også en noe annen karakter enn for bygninger. Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner inngår som ett av flere mulige tiltak innenfor formålet andre kulturminner og kulturmiljøer, men det gjennomføres imidlertid langt færre av denne typen tiltak i forhold til omfanget av tiltak på freda og verneverdige bygninger.

2. Forvaltning av ordningen

SMIL-ordningen skal fremme ivaretagelsen av natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Ordningen består av tre hovedområder; kulturlandskapstiltak, planleggings- og tilretteleggingstiltak og tiltak mot forurensning. Kulturminneformål inngår i kulturlandskapstiltakene. Øvrige formålsgupper er tiltak som ivaretar biologisk mangfold og gammel kulturmark, tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet, samt tiltak som fremmer organisert beitebruk i utmark.

Gjennom SMIL kan det gis tilskudd til tiltak som ivaretar kulturminner og kulturmiljøer, inkludert freda og verneverdige bygninger, gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting etter kulturminnefaglige retningslinjer.

Med virkning fra 01.01.2004 ble flere oppgaver innen landbruksforvaltningen overført til kommunene. Hensikten har vært å styrke det lokale selvstyret gjennom å gi kommunene bedre anledning til å se landbrukspolitikken i sammenheng med andre samfunnsoppgaver, samt samtidig bidra til bedre målretting og effektivisering av statlig virkemiddelbruk.

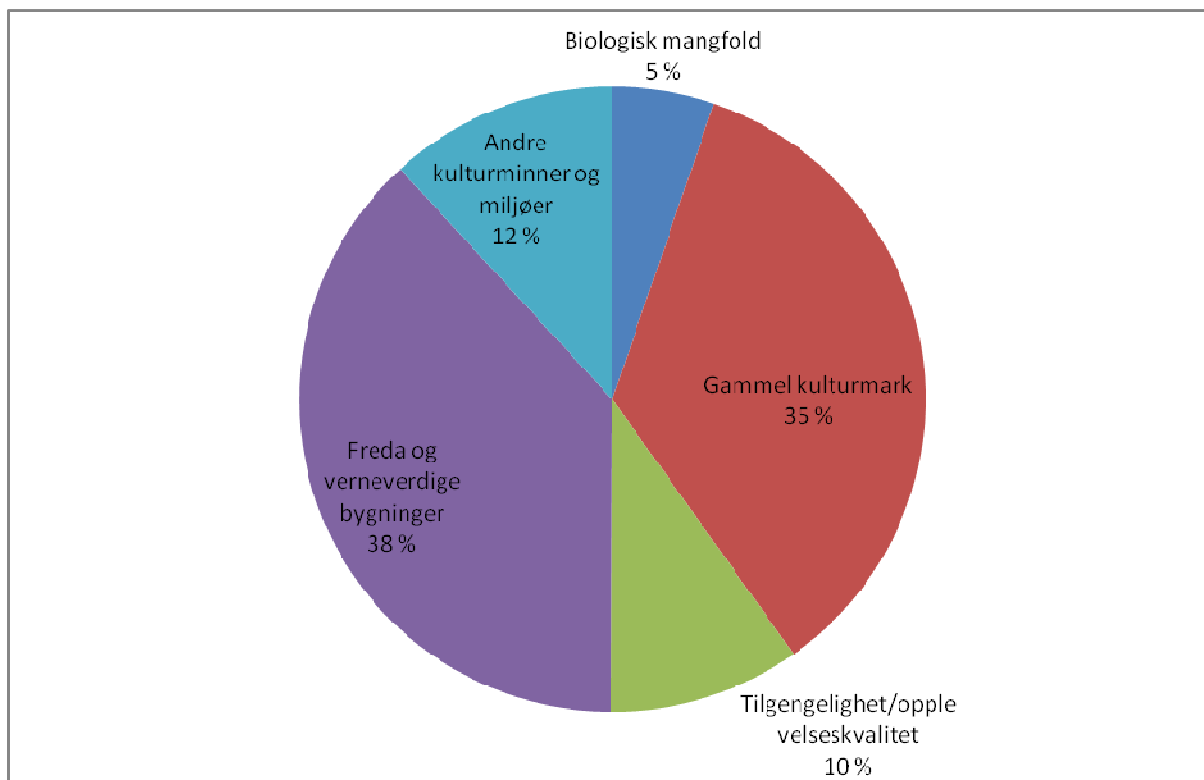
Fylkesmannen fordeler midlene som reguleres av SMIL-forskriften sammen med LUF-midlene til nærings- og miljøtiltak i skogbruket i én felles disposisjonsramme til kommunene. Kommunene står fritt i sin organisering av arbeidet med forvaltningen av disposisjonsrammen.

Som ledd i oppgaveoverføringen fastsatte Landbruksdepartementet 04.02.2004 en ny forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket. Statens landbruksforvaltning har i rundskriv 33/2004 og 07/2005 utdypet det faglige og administrative handlingsrommet for bruken av midlene som reguleres av SMIL-forskriften.

I rundskriv 07/2005 redegjøres det for definisjonene av kulturminner og -miljøer, samt hvilke forvaltningsmessige forhold det bør tas hensyn til når det gjelder tilskudd til fredete kulturminner. I tillegg gis det eksempler på kulturminnetyper og -miljøer i jordbrukslandskapet, samt hvilke prinsipper som bør legges til grunn ved istandsetting av kulturminner.

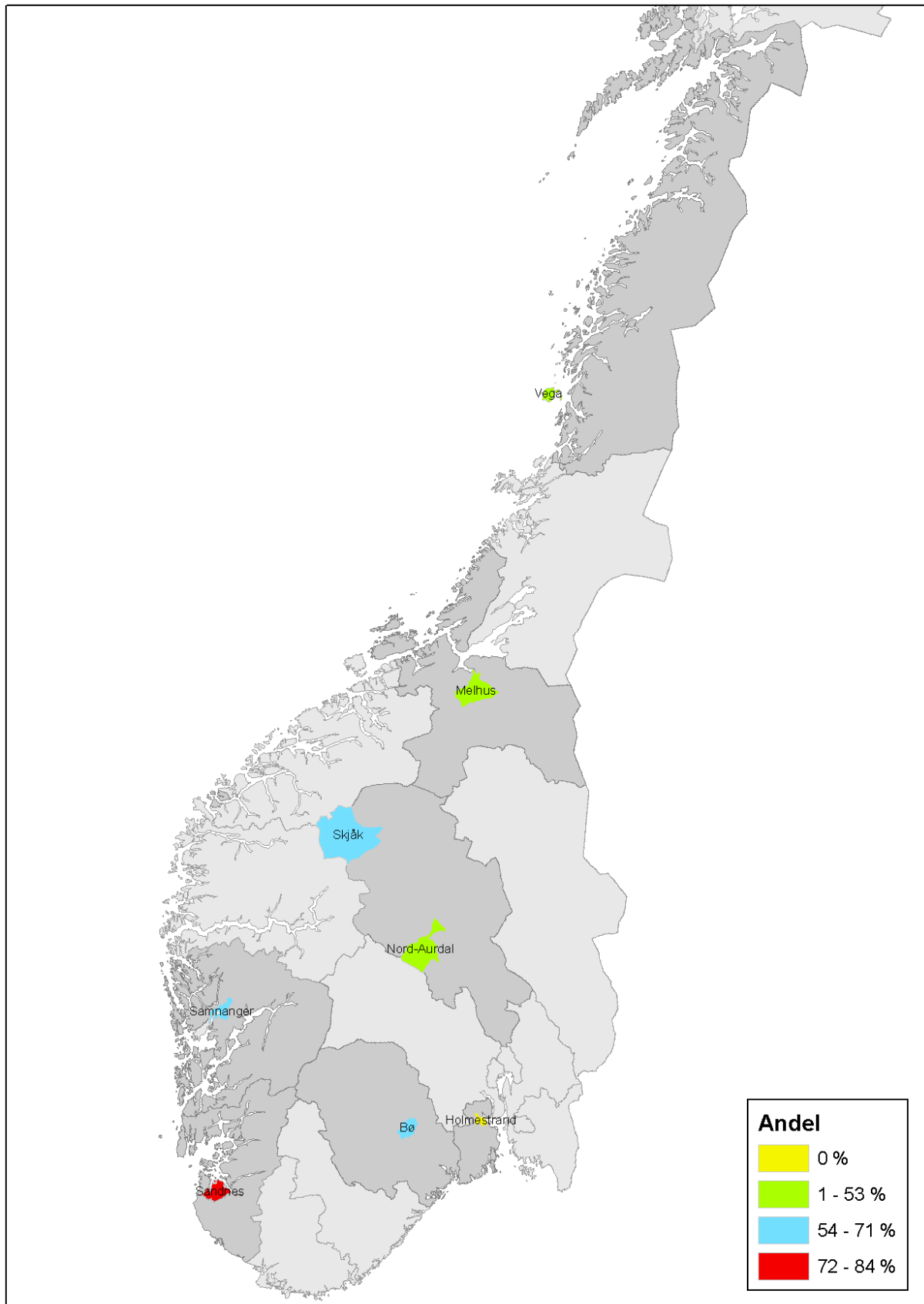
2.1. Fordeling av midler – nasjonalt og regionalt

Tilskudd til kulturminneformål utgjør en vesentlig andel av de økonomiske virkemidlene innenfor kulturlandskapstiltakene. Den samlede årsrammen for de økonomiske virkemidlene til freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer har vært økende i perioden, med ca. 48,3 mill. i 2004, 56,7 mill. i 2005, 58,3 mill. i 2006 og 58,6 mill. i 2007. Størrelsesforholdet mellom tiltak til freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer er cirka 3:1.

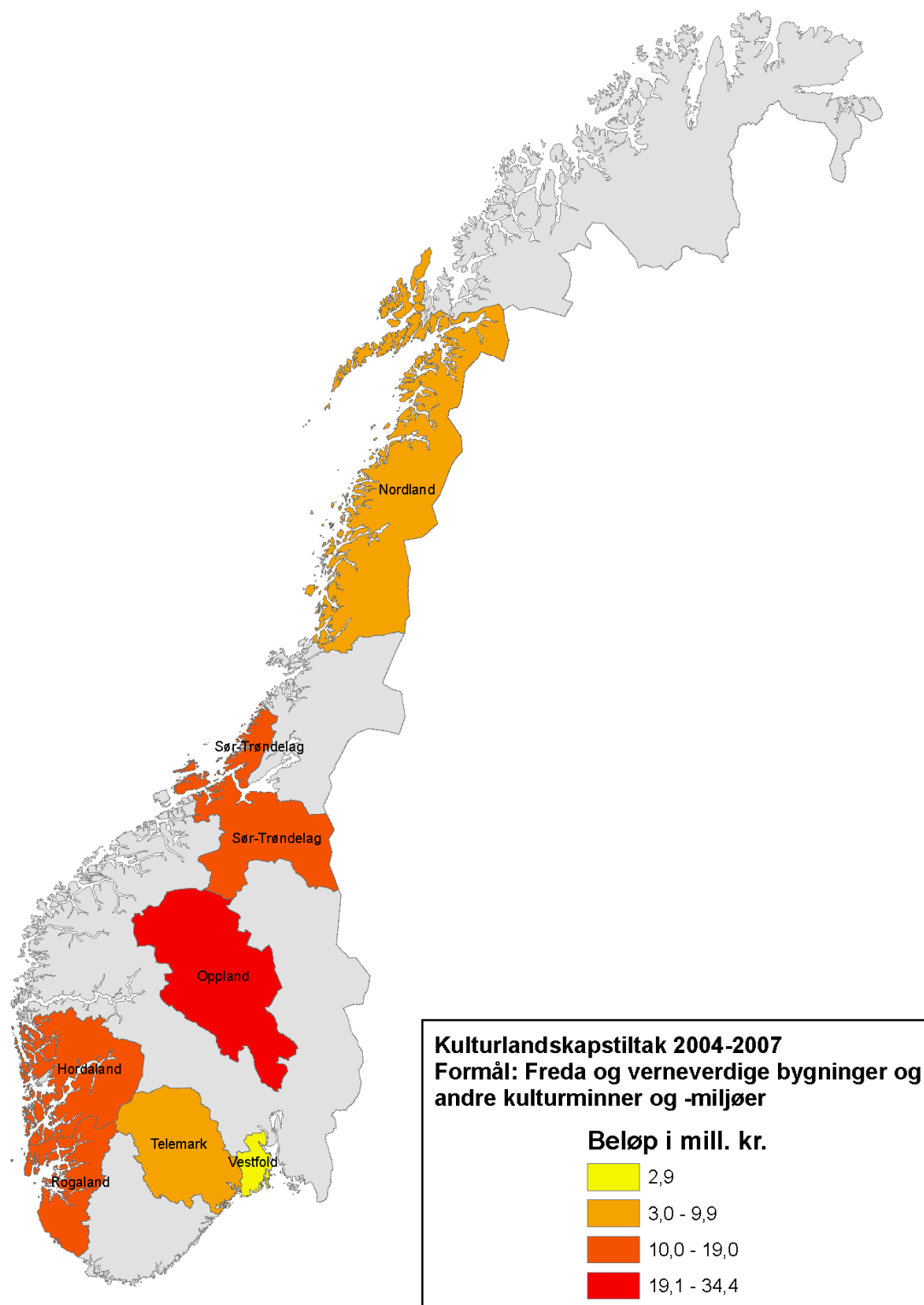

Figur 3. Sektordiagrammet viser fordelingen av midler for kulturlandskapstiltak fordelt på de ulike formålsgruppene for hele perioden 2004–2007.

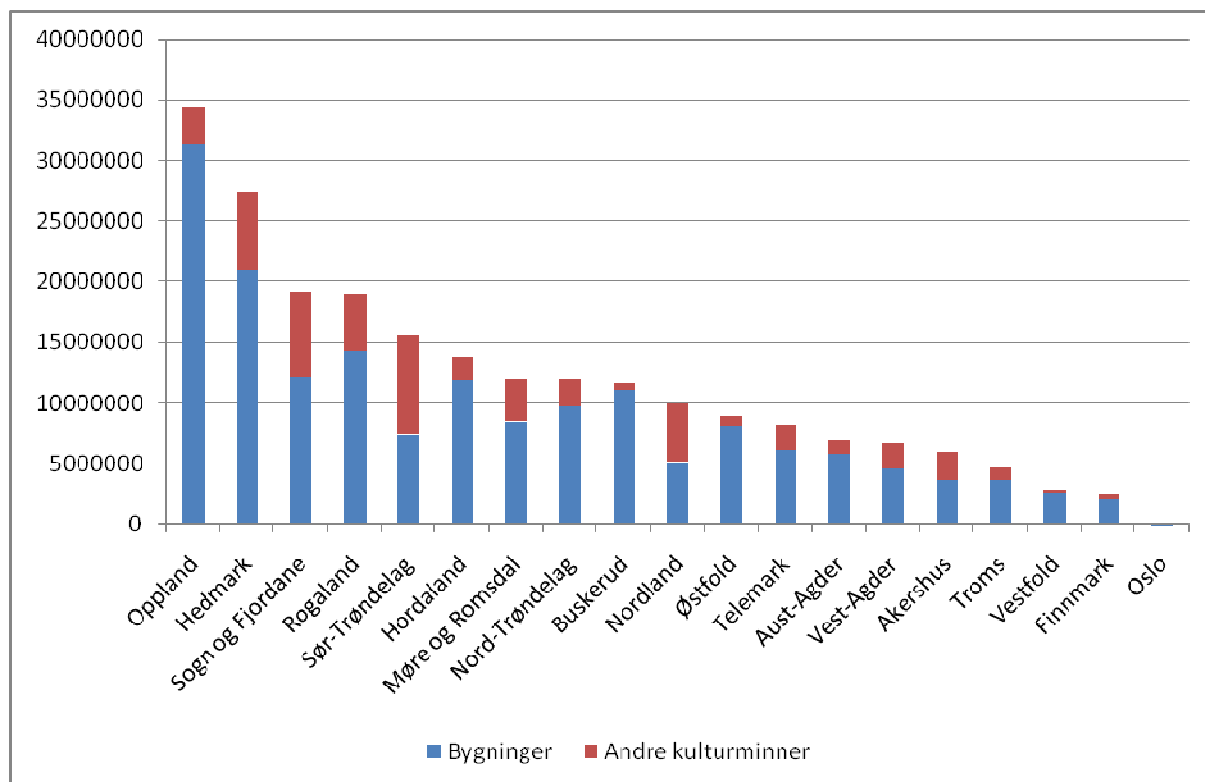
Det er store fylkesvise forskjeller når det gjelder bruk av de økonomiske virkemidlene til kulturminneformål i SMIL. Oppland er det fylket på landsbasis som har den største andelen tilskudd til freda og verneverdige bygninger. Når det gjelder andre kulturminner og -miljøer har Sør-Trøndelag den største beløpsmessige andelen av denne typen tilskudd. Det er tilskudd til freda og verneverdige bygninger som klart utgjør den største beløpsmessige andelen av de økonomiske virkemidlene til kulturminnetiltak. Figuren nedenfor viser den fylkesvise fordelingen på de to ulike tiltakstypene rettet mot kulturminner i kulturlandskapet i perioden 2004–2007.

Figur 4. Kartet viser utvalgte fylker med utvalgskommuner. Fargekodene angir den prosentvise andel av midler til kulturminnetiltak (freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer) i forhold til de øvrige formålsgruppene innenfor hovedgruppen kulturlandskapstiltak.

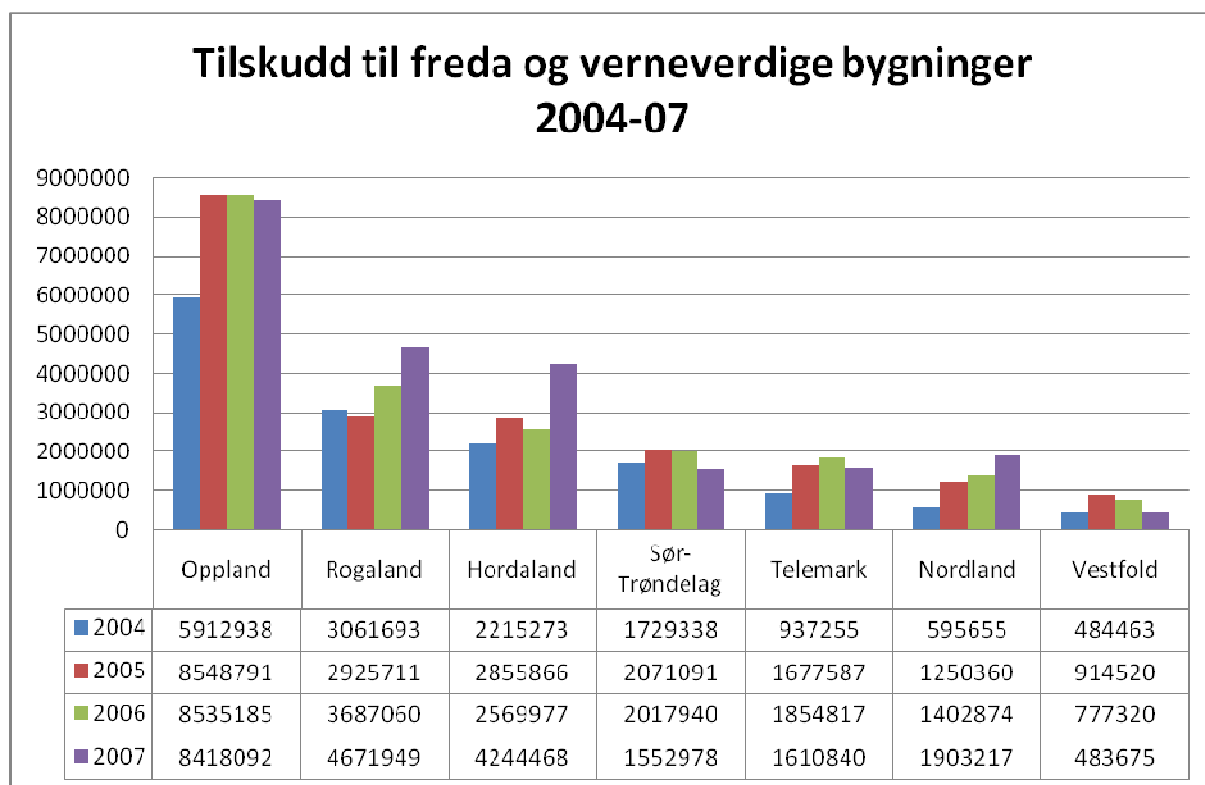

Figur 5. Kartet viser fordeling av midler til formålene freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.

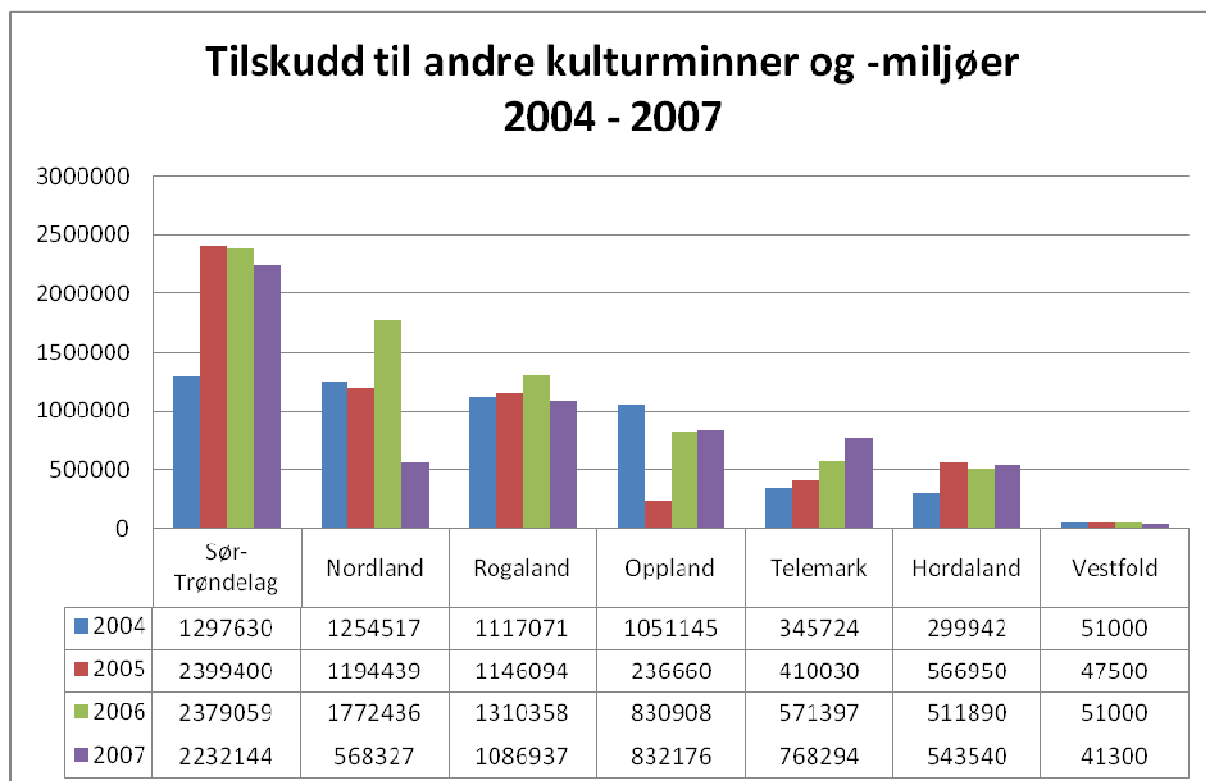

Figur 6. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til kulturminnetiltak fordelt på freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer i perioden 2004–2007.

Ulikhetene på landsbasis er også til stede i det fylkesvise utvalget. Figurene nedenfor viser fordelingen av tilskudd per år for hvert av kulturminneformålene innenfor det fylkesvise utvalget.

Figur 7. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til freda og verneverdige bygninger for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.

Figur 8. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.

2.2. Fordeling av tilskudd på kommunenivå

I henhold til forskriften for SMIL-ordningen er det anledning til å yte engangstilskudd til kulturlandskapstiltak på inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag. I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å angi den prosentvise tilskuddsandel av kostnaden til istandsetting av freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. Det ble i tillegg spurt om hvilke øvrige forhold som ble vektlagt ved tildeling av tilskuddsbeløpet.

Generelt viser tilbakemeldingene fra kommunene at beløpsstørrelsen avhenger av formålgruppen, tiltakets relevans for kommunens tiltaksstrategi, samt søknadens kvalitet. Det praktiseres i relativt stor grad en differensiering av tilskuddsbeløp mellom de to formålgruppene; freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. Noe over halvdel av kommunene innvilger en mindre prosentvis andel av det godkjente kostnadsoverslaget til istandsetting av bygninger enn til andre kulturminnetiltak. Kun tre kommuner oppgir en større prosentvis andel til bygninger enn til andre kulturminner. Øvrige kommuner oppgir en flat fordeling mellom de to typene av formål. Den lavere prosentandelen for freda og verneverdige bygninger, som i mange kommuner oppgis å være på 35 %, kan tyde på en videreføring av praksis fra den tidligere STILK-ordningen.

I spørreundersøkelsen ble kommunene oppfordret til å legge tiltaksstrategien ved retursvaret. I de tilbakemeldingene der kommunens tiltaksstrategi er vedlagt eller referert til, går det i de fleste tilfellene fram at den prosentvise satsen er angitt i strategien. Dette er imidlertid formulert som en maksimalgrense, slik at det kommunale handlingsrommet likevel blir relativt stort. En del kommuner opererer også eksplisitt med maksimalbeløp for tilskudd.

I et mindre antall tilfeller er det oppgitt at den prosentvise beløpsstørrelsen for tilskuddene avhenger av hvilket geografisk område tiltaket ligger innenfor. Det vil si at hvis tiltaket ligger innenfor et prioritert jordbruksområde/kulturlandskapsområde kan det gis en større

prosentvis andel enn hvis tiltaket ligger andre steder i kommunen. Kun i ett tilfelle er tilskuddsprosenten klart relatert til geografisk relaterte kulturminnetyper. I dette tilfellet er det stølsområder som er prioritert med en høyere prosentvis tilskuddsats enn øvrige områder i kommunen. Enkelte kommuner opplyser også at tilskuddsbeløpets prosentvise størrelse avhenger av kulturminnetypen, da som regel forankret i den kommunale tiltaksstrategien. Et mindre antall andre kommuner opplyser at de har egne presentsatser for ulike bygninger basert på deres kategorisering/klasse i SEFRAK. (SEFRAK-registreringene har på landsbasis en noe varierende kvalitet og ulik grad av kvalitetssikring. Det ville derfor vært interessant å undersøke på hvilken måte særlig denne prioriteringsformen eventuelt har vært faglig kvalitetssikret og tilpasset prioriteringer innenfor SMIL, men dette ligger imidlertid utenfor rammene av denne evalueringen.)

Selv om de kommunale tiltaksstrategiene angir en øvre, ideell maksimalgrense for tilskuddsbeløp, er det klart at det foretas ytterligere prioriteringer ved større søknadspågang eller mindre andel tildelte midler enn forutsatt. Der kommunene eksplisitt beskriver dette handlingsvalget, oppgis det at det er antallet søknader som regulerer størrelsen på tilskuddsbeløpene. Det er en klar tendens til at tilskuddsprosenten settes ned for alle tiltakene ved større søknadspågang. I én kommune hvor det i henhold til tiltaksstrategien kan bevilges inntil 50 % av det godkjente kostnadsoverslaget til freda og bevaringsverdige bygninger, valgte man på grunn av en økning i antallet søknader å redusere presentsatsene til 5,6–25 %. Dette medførte at alle tilskuddsberettigede dermed fikk tilsagn dette året. Dette er en strategi som synes utbredt, uten at dette kan kvantifiseres.

På bakgrunn av at det i over halvdel av kommunene er en lavere prosentvis tilskuddsats til bygninger, innebærer dette at det er tiltakene på freda og verneverdige bygninger som får den minste prosentvise andelen av kostnadsoverslaget ved større søknadstilgang eller redusert rammebeløp. Det er imidlertid kommuner som opplyser at de har en form for "ventelister", mens andre gir avslag ved stor søknadspågang. Enkelte kommuner opplyser også at de velger å gi en større tilskuddsprosent for å sikre at tiltaket blir gjennomført. Dette er basert på den erfaringen at små tilskuddsbeløp øker sannsynligheten for at tiltakene ikke blir gjennomført.

2.2.1. Forholdet til produksjonstilskudd og jordbruksdrift

I henhold til SMIL-forskriften kan det kun gis tilskudd til tiltak på landbrukseiendommer. En landbrukseiendom forstås i henhold til jordloven § 12 som en eiendom som er eller kan benyttes til jordbruk eller skogbruk. Det innebærer at den må ha areal utover tun og hage, men det er ingen nedre arealgrense. SMIL-tilskudd er dermed ikke avhengig av om landbrukseiendommen mottar produksjonstilskudd. Fylkesmannen kan i særlige tilfeller gi dispensasjon fra forskriften. En vurdering av dispensasjon kan eksempelvis være aktuelt for gårdstun som er fradelt jordbruksarealet, men som har verneverdig bebyggelse og ligger i et jordbrukslandskap preget av aktiv drift.

I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å opplyse om hvordan det ble prioritert ved tildeling av tilskudd til kulturminnetiltak med hensyn til jordbruksareal og produksjonstilskudd. I tillegg ble det spurt om kommunene hadde mottatt søknader på verneverdig, fradelt landbrukseiendom og om disse var oversendt Fylkesmannen for dispensasjonsbehandling.

Det er en gjennomgående tilbakemelding fra kommunene at landbrukseiendommer som får produksjonstilskudd har førsteprioritet ved tildeling av tilskudd til kulturminnetiltak. Det går likevel også klart fram av svarene fra kommunene at objektene eller miljøenes verneverdi veier tungt, og at produksjonstilskudd dermed ikke blir avgjørende for et eventuelt tilsagn. Vektingen mellom disse forholdene synes å være noe ulik både ut fra eksplisitte prioriteringer, men også ut fra geografiske variabler. Enkelte kommuner i mer marginale

jordbruksområder opplyser at det er eiendommer med aktiv jordbruksdrift som prioriteres selv om mange av disse ikke søker om produksjonstilskudd fordi produksjonen er for liten. Andre områder har mye leiejord, og heller ikke her vektet produksjonstilskudd nødvendigvis høyere enn kulturminnenes verneverdi. Et viktig forhold ved tildeling til eiendommer som ikke har produksjonstilskudd eller aktiv jordbruksdrift, er tiltakets betydning for allmennheten og eventuelle betydning for kulturlandskapet med hensyn til tilgjengelighet og/eller eksponering.

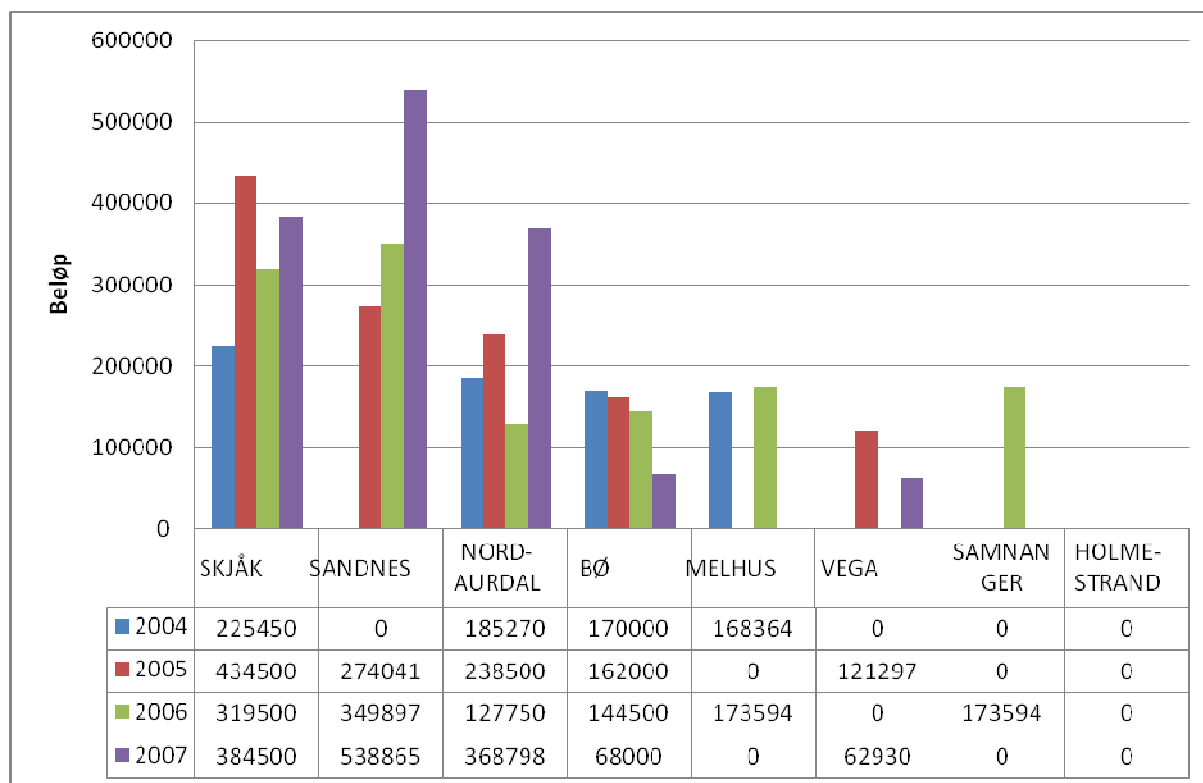
Når det gjelder tilskudd til tidligere jordbruksbebyggelse som i dag ikke kan anses å være en landbrukseiendom, opplyser 14 av kommunene (10 %) å ha mottatt en eller flere slike søknader. Halvdelen av disse kommunene ligger i Oppland, og alle kommunene opplyser her å ha oversendt søknadene til Fylkesmannen for dispensasjonsbehandling. De øvrige søknadene fra denne typen eiendommer omfatter kommuner i Rogaland, Sør-Trøndelag og Nordland. Her synes praksis å være noe varierende. Flere av kommunene har selv behandlet søknadene, men enkelte har sendt vedtaket i kopi til Fylkesmannen. Flertallet av disse kommunene har innvilget tilskudd ut fra en vurdering av kulturminnets og -miljøets verneverdi. På bakgrunn av enkelte andre svar på dette spørsmålet, er det imidlertid grunn til å anta at denne muligheten for tilskuddstildeling er lite kjent, og dermed sannsynligvis i stor grad avvises ved eventuelle henvendelser til kommunen/landbrukskontoret.

SMIL-ordningen skal bidra til gjennomføring av miljøtiltak utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Miljøtiltakene kan blant annet omfatte *skjøtsel av vegetasjon på og omkring kulturminner og kulturmiljøer, og vedlikehold, istandsetting, bevaring og planlagt bruk av kulturminner og kulturmiljøer inkludert freda og verneverdige bygninger*. Det stilles ingen krav til bygninger eller andre kulturminner skal inngå i drifta etter at tiltaket er gjennomført. Dette er en endring i forhold til den tidligere STILK-ordningen, hvor tilskudd primært skulle gis til bygninger som inngikk gårdens drift.

I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å opplyse om hvordan bygningers verneverdier ble avveid mot deres betydning for driften, samt gi eksempler på tilskudd til bygninger som ikke inngikk i drifta og eventuelle endringer i bruk etter istandsetting. Svarene på disse spørsmålene ble avveid i forhold til flere andre svar på spørreskjemaet på grunn av en del kommuners knappe eller uklare svar.

Tilbakemeldingene fra kommunene viser klart at flertallet vektlegger bygningenes verneverdi høyere enn deres betydning for drifta på gården. Mange kommuner prioriterer nettopp bygninger som ikke lenger inngår i drifta, men som har høy bevaringsverdi som enkeltobjekt og/eller som en del av jordbrukets kulturlandskap. Et mindretall av kommunene svarer imidlertid at de prioriterer istandsetting av bygninger som inngår eller kan inngå i drifta. Et mindretall av disse igjen kan tolkes dit hen at istandsettingen bør ha som formål å støtte opp under drifta på gården. Flertallet av svarene innenfor denne mindretallsgruppen har imidlertid en begrunnelse som vektlegger kulturminnene selv og ikke gårdsdriften. Det vil si at istandsettingstiltak med tilrettelegging for ny bruk prioriteres ut fra en alminnelig erkjennelse om at det er bygninger som har en bruksfunksjon som vedlikeholdes best over tid. Dette er en begrunnelse som kulturminneforvaltningen generelt vektlegger. Det er imidlertid alltid en avveining når det gjelder omfanget av den ombygging som ny bruk innebærer for at bygningen skal være funksjonell og tilpasset eventuelle byggeforskrifter. I mange av de eksemplene som kommunene selv gir, er det imidlertid enkle funksjoner som innpasses, slik som for eksempel lagring. Det gis imidlertid også andre eksempler på tiltak som kan ha en mer omfattende karakter, slik som ombygging til utleie, galleri og lignende. Disse avveiningene er knyttet opp mot kommunenes egen kvalitetssikring av de gjennomførte kulturminnetiltakene. Den kommunale kvalitetssikringen av tiltakene vil bli omtalt nærmere i kap. 4.

2.3. Fordeling av tilskudd – kommuneutvalget

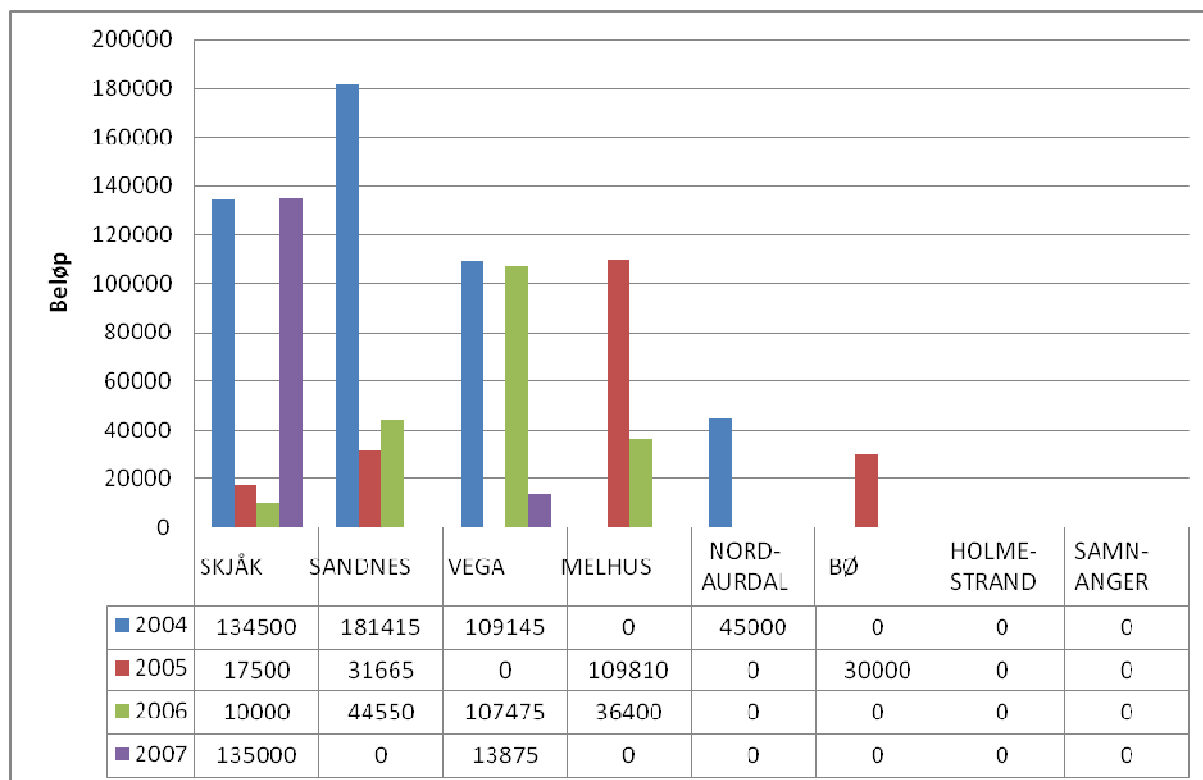
Figur 9. Søylediagrammet viser beløpstildelingen per utvalgskommune innenfor formålsgruppen freda og verneverdige bygninger i perioden 2004–2007.

	2004	2005	2006	2007	SUM
SKJÅK	6	7	6	6	25
NORD-AURDAL	5	5	2	5	17
SANDNES	0	5	5	5	15
BØ	3	2	3	1	9
VEGA	0	2	1	4	7
SAMNANGER	4	0	2	0	6
MELHUS	0	3	0	1	4
HOLMESTRAND	0	0	0	0	0

Figur 10. Tabellen viser antallet tiltak gjennomført innenfor formålsgruppen freda og verneverdige bygninger for de utvalgte kommunene i perioden 2004–2007.

	Beløp	Antall tiltak	Gjennomsnittsbetøp per tiltak
SAMNANGER	173594	2	86797
SANDNES	1162803	15	77520
BØ	544500	9	60500
VEGA	386239	7	55177
SKJÅK	1363950	25	54558
NORD-AURDAL	920318	17	54136
MELHUS	352591	8	44074
HOLMESTRAND	0	0	0

Figur 11. Tabellen viser gjennomsnittlig beløp per bygningstiltak i utvalgskommunene for perioden 2004–2007.

Figur 12. Søylediagrammet viser beløpstildelingen per utvalgskommune innenfor formålsgruppen andre kulturminner og -miljøer i perioden 2004–2007.

	2004	2005	2006	2007	SUM
SKJÅK	3	2	1	2	8
SANDNES	4	2	2	0	8
VEGA	2	0	4	2	8
MELHUS	0	4	2	0	6
NORD-AURDAL	1	0	0	0	1
BØ	0	1	0	0	1
HOLMESTRAND	0	0	0	0	0
SAMNANGER	0	0	0	0	0

Figur 13. Tabellen viser antallet tiltak gjennomført innenfor formålsgruppen andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte kommunene i perioden 2004–2007.

	Beløp	Antall tiltak	Gjennomsnittlig beløp per tiltak
NORD-AURDAL	45000	1	45000
SKJÅK	297000	8	37125
SANDNES	257630	8	32204
BØ	30000	1	30000
VEGA	230495	8	28812
MELHUS	146210	6	24368
HOLMESTRAND	0	0	0
SAMNANGER	0	0	0

Figur 14. Tabellen viser gjennomsnittlig beløp per tiltak for andre kulturminner og -miljøer i utvalgskommunene for perioden 2004–2007.

Tabellene og diagrammene på de foregående sidene viser fordelingene av tilskuddsmidler for de ulike utvalgskommunene. Det er store variasjoner mellom kommunene når det gjelder prioritering av kulturminneformål i forhold til andre kulturlandskapstiltak, og mellom de to ulike kulturminnetemaene.

Tilskudd til bygningsformål er den klart viktigste tilskudsformen, mens tilskuddene til andre kulturminner og -miljøer i større grad varierer fra år til år. Kommunene med flest bygningstiltak er også de samme kommunene som har flest tiltak rettet mot andre kulturminner og -miljøer. Kartillustrasjonene (side 11 og 12) viser i tillegg at flere av de kommunene som har en høy andel midler til kulturminneformål også har en relativt større andel midler til andre formål innenfor kulturlandskapstiltakene.

Den gjennomsnittlige beløpsstørrelsen per tiltak viser at istandsetting av bygninger er klart mer kostnadskrevende enn andre kulturminneformål. Det kan se ut til at det er en viss tendens til at kommuner med færre tiltak bevilger en relativt større andel av kostnadsoverslaget enn i kommuner med større søknadspågang. Her er imidlertid datagrunnlaget for begrenset til å konkludere entydig.

3. Bygnings- og kulturminnetyper – nasjonale miljømål

3.1. Tiltaksstrategier og kulturminnetyper

I henhold til forskriften er formålet med tilskuddene å sikre kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap. Dette vil i all hovedsak omfatte kulturminner uten formell status i form av fredning etter kulturminneloven eller regulering til spesialområde bevaring i medhold av plan- og bygningsloven. Det innebærer et behov for en kommunal vurdering av verneverdier, enten basert på egne planer eller oversikter, eller som en del av en løpende saksbehandling ved tildelingen av tilskudd.

I rundskriv 07/2005 gis det følgende redegjørelse for hva som legges i begrepet "verneverdig" i forbindelse med bygninger:

Verneverdig bygning er arkitektonisk eller kulturhistorisk verdifull bygning som ikke er fredet, men som likevel bør bevares etter antikvariske metoder og prinsipper.

I tillegg gir rundskrivet følgende eksempler på ulike typer kulturminner som kan finnes i jordbrukets kulturlandskap:

Eksempler på kulturminner i tilknytning til jordbrukslandskapet:

- *alle slags bygninger på gårdstun og i inn- og utmark, fra våningshus og driftsbygninger til utløe, koier og kvernhus,*
- *boplasser, hustufter og ruiner, gammetufter, gårdshauger,*
- *gravhauger og -røyser, helleristninger, offersteder, varp, rydningsrøyser, veiter/vanningsanlegg, bakkemurer, terrasseringer, tre- og steingjerder, elveforbygninger,*
- *gamle veifar, stier, veimerker, klopper, vad, tre- og steinbruer, geil/vegater,*
- *jakt-, fiske- og fangstinnretninger, stakktufter, jernvinneplasser, kull- og tjæremiler, fløtningsdammer,*
- *bygdeborger, varder/veter.*

Eksempler på kulturmiljøer i jordbrukslandskapet:

- *gårdstun, seteranlegg, en samling gravhauger, naustmiljø.*

Både begrepet "verneverdig" og det store mangfoldet av kulturminner som kan finnes i jordbrukets kulturlandskap medfører et klart behov for kommunal prioritering. Dette er også i tråd med SMIL-forskriften, hvor formålet nettopp er å sikre en målrettet lokal prioritering i henhold til miljømessige behov og utfordringer i de enkelte kommunene. De lokale prioriteringene er i henhold til forskriften forutsatt nedfelt i kommunale tiltaksstrategier.

I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å opplyse om det var vedtatt en tiltaksstrategi, og hvilke kulturminnetiltak som i så fall var prioritert. Kommunene ble også oppfordret til å legge tiltaksstrategien ved retursvaret.

En del kommuner var svært knappe i tilbakemeldingene på dette punktet, så svarene ble i mange tilfeller sammenholdt med opplysninger om bygningstyper som var bevilget tilskudd, samt svarene på hvilke kulturminner i egen kommune som ble ansett som særlig viktig å ivareta, og hvilke planer, oversikter, kart eller lister som eventuelt ble benyttet ved utvalg av kulturminner.

Det var kun to kommuner som opplyste at de ikke hadde vedtatt en tiltaksstrategi for SMIL. En relativt stor andel av de øvrige kommunene opererer med svært generelle formuleringer med hensyn til hvilke bygningstyper og andre kulturminnetyper som prioriteres. Eksempelvis kan prioriteringen være "freda og verneverdige bygninger", uten en nærmere avgrensing innenfor denne store kulturminnekategorien. Dette formålet kan da gjerne være nummerisk rangert i tiltaksstrategien i forhold til de øvrige formålene innenfor kulturlandskapstiltakene.

Det er både fylkesvise og regionale forskjeller, samt vesenlige forskjeller mellom kommuner med få eller mange tiltak innenfor de to kulturminneformålene som vurderes her. Det er likevel en del klare tendenser i svargrunlaget som helhet.

Regionalt særpregete kulturminnetyper framheves i et flertall av de kommunene hvor dette er aktuelt. Dette gjelder for eksempel jærhuset i rogalandskommunene, og setre og setermiljøer i de indre dalstrøkene både i Oppland, Sør-Trøndelag og Hordaland. I ytre strøk av Hordaland vektlegges kulturminner knyttet til kyst- og fiske, samt den historisk viktige bruken av steinmateriale i området, både når det gjelder landskapselementer som steingjerder og terrasseringer, og som husbyggingsmateriale.

Kommunene i Nordland viser svært stor variasjon når det gjelder bruken av midler til kulturminneformål, men her har de kommunene med de fleste tiltakene gjennomgående relativt konkrete og lokalt tilpassede føringer for prioriteringer av midler. Det samme forholdet gjelder også for svært mange av de øvrige kommunene i fylkesutvalget. Kommuner som har de mest gjennomarbeidete og lokalt tilpassede strategiene når det gjelder kulturminneformål er i stor grad sammenfallende med de kommunene som har en mer enn gjennomsnittlig høyere andel av midlene innenfor sitt fylke.

Vestfold er det fylket hvor kulturminneformål gjennomgående prioriteres lavt i forhold til øvrige formål innenfor kulturlandskapstiltakene. Det er svært få eksempler fra dette fylket på konkrete og lokalt tilpassede prioriteringer med hensyn til kulturminner. Vestfold er også det fylket som har den laveste andel av midler til kulturminneformål blant de utvalgte fylkene i denne undersøkelsen, se fig. 6, 7 og 8. I Telemark er det en tendens til at kommunene i de kystnære områdene ikke prioriterer kulturminneformål innenfor SMIL, mens fylkets indre kommuner prioriterer freda og verneverdige bygninger. Dette sammenfaller med de områdene av fylket som har en svært høy andel av fredete bygninger. Det er imidlertid få eksempler på lokalt tilpassede strategier i disse områdene utover selve formålet; "freda og verneverdige bygninger".

Oppland er det fylket med det desidert størst tilskuddsbeløpet anvendt til kulturminneformål, både på landsbasis og dermed også innenfor dette fylkesutvalget. Kommunene i Oppland prioriterer generelt kulturminneformål høyt, og særlig freda og verneverdige bygninger. Oppland er det fylket i landet med det største antallet vedtaksfredete bygninger, hvorav hovedtyngden utgjøres av landbruksrelatert bebyggelse i Gudbrandsdalen. Det er imidlertid få eksempler på klare lokale prioriteringer av kulturminnetyper i opplandskommunenes tiltaksstrategier utover den generelle formuleringen ”freda og verneverdige bygninger”. Unntakene omfatter særlig setre og setermiljøer, samt vanningsanlegg i Nord-Gudbrandsdalen.

Sammenholdes imidlertid tiltaksstrategiene med svarene som gis på spørsmålene om hvilke kulturminner som er viktig å bevare i kommunene og eksemplene på tiltak som er bevilget tilskudd, blir de faktiske prioriteringene noe tydeligere. Det er en klar tendens til at kommunene prioriterer de bygningstypene som i dag er ute av bruk, men som inngikk som svært viktige, funksjonelle og bygningsmessige elementer i den eldre gårdsdrifta og som er en viktig del av dagens kulturlandskap i fylket. I Oppland omfatter dette en stor bredde av bygninger, slik som eldhus, smier, løer, både i utmark, på setra og i tunet, stabbur, aurbu (melkebu), tørkehus, stall, kverner og husmannsplasser.

I spørreskjemat ble kommunene spurt om hvilke andre kulturminner enn bygninger som var bevilget tilskudd. Svarene her gir et noe bredere bildet enn tiltaksstrategiene, men med stor variasjoner mellom og innenfor fylkene. På bakgrunn av regionale variasjoner med hensyn til utbredelsen av ulike kulturminnetyper er det ikke overraskende at tilnærmet alle kommuner i Rogaland nevner at de har gitt tilskudd til istandsettelse av steingjerder. Steingjerder er imidlertid også en utbredt kulturminnetype i alle aktuelle fylker, og det er tilnærmet dobbelt så mange kommuner som nevner tiltak på steingjerder som skjøtsel av automatisk fredete kulturminner. Det er også overraskende at kun to kommuner i et fylke som Vestfold nevner at de har bevilget tilskudd til skjøtsel av gravhauger. Tilskudd til eldre veifar er også en viktig kulturminnekategori i svært mange kommuner. Det er imidlertid verdt å merke seg at cirka 1/8 av kommunene nevner tilskudd til beite og gammel kulturmark som tiltak innenfor formålet andre kulturminner og -miljøer.

Det er et fåtall av kommunene i undersøkelsen som oppgir at de har egne kulturminne(del)planer/vernplaner. De kommunene som har slike planer har gjennomgående klare, lokale prioriteringer med hensyn til kulturminnetyper i tiltaksstrategiene, samt en relativt høyere andel av midler til kulturminnetiltak enn øvrige kommuner i sine fylker.

I tillegg til en typemessig prioritering når det gjelder kulturminneformålet, må det også trekkes fram at en vesentlig andel av kommunene i særlig Nordland og Hordaland ser ut til å vektlegge områdemessige prioriteringer. Det innebærer at alle kulturminner innenfor utvalgte kulturlandskapsområder får en særlig prioritet ved tildeling av midler.

3.2. Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram

Miljøovervåking er basert på en systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder. Målet er å dokumentere miljøtilstanden og den eventuelle utviklingen i tid og rom. Det er også en målsetting å etablere hypoteser om sammenhengen mellom årsak og virkning så langt det er mulig på bakgrunn av datagrunnlaget.

Riksantikvaren har siden 2001 gjennomført et fast miljøovervåkingsprogram med formål å følge med i kvantitative og kvalitative endringer for kulturminner og kulturmiljø, samt vurdere effekten av tiltak i forhold til bestandsutvikling, tilstand og representativitet. Det har vært

gjennomført to store registreringer av kulturminner i Norge: SEFRAK-registreringen for nyere tids kulturminner og ØK-registreringen for automatisk fredete kulturminner. Miljøovervåkingen av kulturminner baserer seg på datagrunnlaget fra disse to registreringene.

Kontrollregistreringene av ØK-registreringene for automatisk fredete kulturminner har kun sammenfall med tre av kommunene i det utvalget som ligger til grunn for denne evalueringen. Det er Nord-Aurdal og Skjåk kommuner i Oppland, samt Sandnes i Rogaland. Nord-Aurdal ble kontrollregistrert som en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsprogram i 2006, mens Skjåk og Sandnes ble kontrollregistrert i 2002 og 2007.

Tilskudd til freda og verneverdige bygninger er den økonomisk viktigste av de to tilskuddordningene til kulturminnetiltak innenfor SMIL-ordningen. Ved vurderingen av SMIL-ordningens miljøresultater vektlegges derfor i all hovedsak datagrunnlaget fra miljøovervåkingsprogrammet basert på SEFRAK-registreringene.

SEFRAK er en landsomfattende kulturminneregistrering som pågikk i perioden 1970-1995. Ved prosjektets avslutning var det registrert over 515 000 objekter. Registreringene omfatter i all hovedsak bygninger oppført i perioden 1537–1900. I enkelte kommuner eller områder ble aldersgrensen flyttet framover i tid ut fra lokale, historiske vurderinger.

Utvalget i SEFRAK er kun basert på alder, det vil si et oppføringstidspunkt før 1900. Det innebærer at det ikke lå andre kriterier til grunn enn alderskriteriet ved registreringen av objekter. Kontrollregistreringene omfatter kun bygninger, og for utvalgskommunene i denne undersøkelsen er bygningene aldersmessig avgrenset til perioden før 1900 i alle kommunene.

Kontrollregistreringene for utvalgskommuner er gjennomført ved følgende omdrev:

Nord-Aurdal: 2000 og 2005

Skjåk og Sandnes: 2002 og 2007

Melhus og Vega: 2003 og 2008

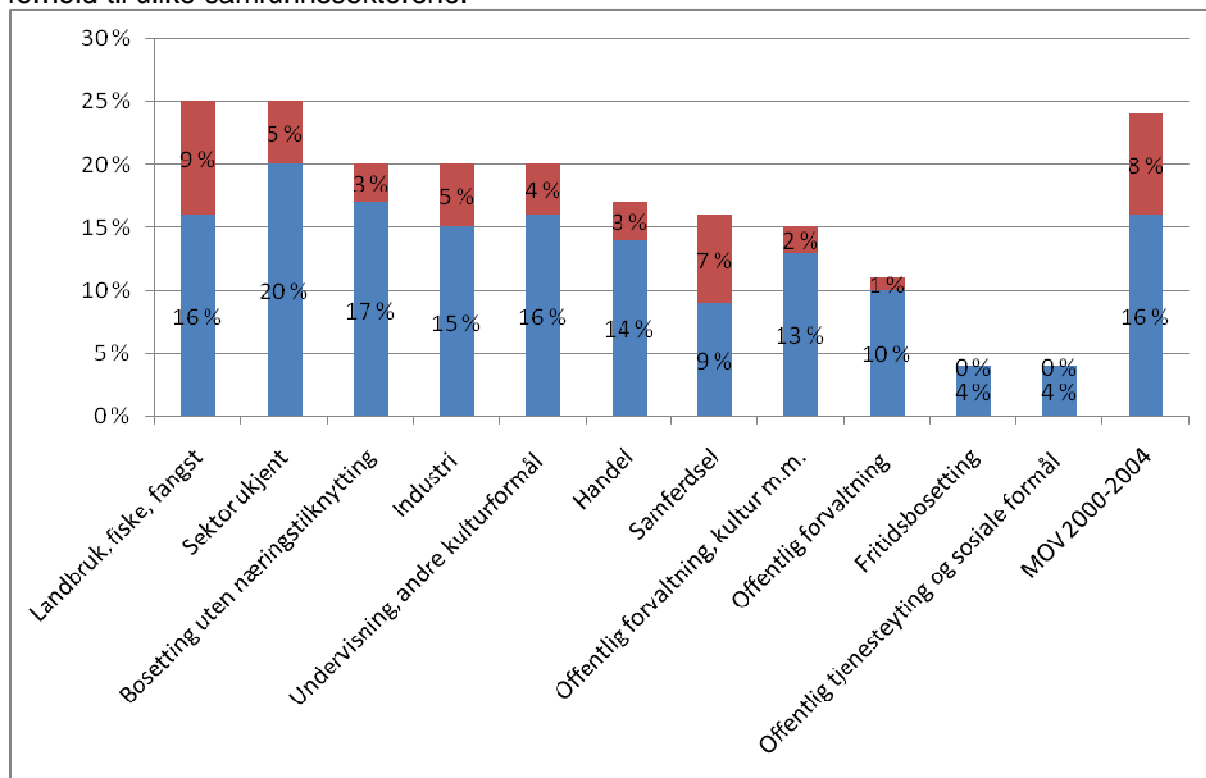
Holmestrand, Bø og Samnanger: 2004

Det foreligger så langt kun rapporter fra 1. omdrev av disse kontrollregistreringene. På forespørsel fra NIKU har imidlertid Riksantikvaren gjort tallmaterialet tilgjengelig for 2. omdrev for kommunene Nord-Aurdal, Skjåk og Sandnes.

Kontrollregistreringene av bygningsmassen gjennomføres etter følgende parametre: 1) tap, 2) endring og 3) teknisk tilstand. Tap innebærer her det absolutte tapet av det SEFRAK-registrerte objektet siden registreringstidspunktet. Det betyr at huset fysisk sett er borte. Når det gjelder endringer, vurderes det etter tre ulike grader av endring, hvorav den størst endringen innebærer at bygningen er så sterkt ombygd at den material- og formmessige karakteren som bygningen hadde ved registreringstidspunktet er vesentlig endret (endringsgrad A). Denne parameteren utelates fra denne evalueringen ut fra resultatmålets vektlegging av minimalisering av tap av kulturminner ved fjerning, ødeleggelse eller forfall.

Den tredje parameteren omfatter hvorvidt bygningen er å anse som truet på bakgrunn av teknisk dårlig tilstand (forfall). Vurderingene her innebærer en grad av skjønn, og omfatter ikke tekniske undersøkelser av bygningene. Det er likevel bare de mest truete bygningene som er tatt med, og tilstanden er ikke kjent for alle gjenstående hus. I registreringenes metodiske grunnlag oppgis det likevel at tallene over bygninger som er truet på grunn av forfall/teknisk tilstand må leses som minimumstall. Tallene for truete bygninger kan derfor benyttes som en viktig indikator på omfanget av bygninger som kan gå tapt hvis det ikke gjennomføres vesentlige tiltak i nær framtid.

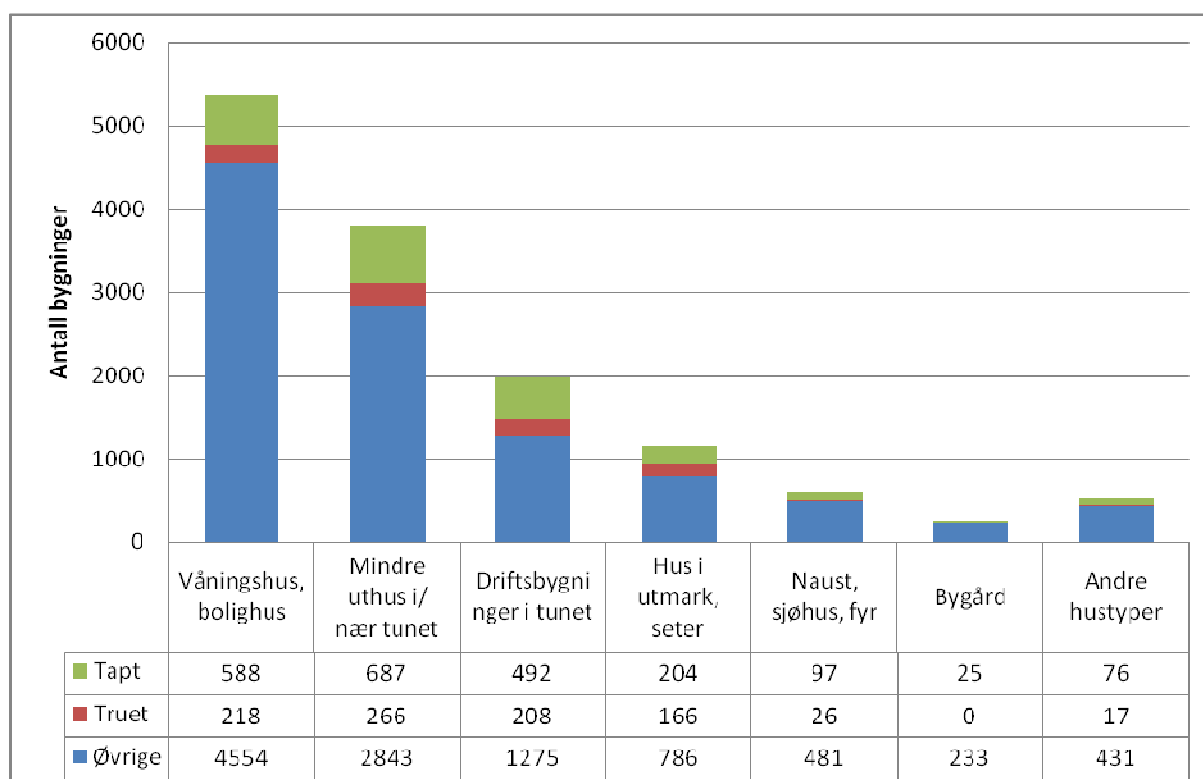
I rapportene basert på kontrollregistreringene har man med utgangspunkt i strukturen i SEFRAK-registeret valgt ut noen aspekter som er undersøkt nærmere. Det gjelder blant annet samfunnssektor og hustyper. Illustrasjonen nedenfor viser resultatene fra 1. omdrev i forhold til ulike samfunnssektorene:

Figur 15. Søylediagrammet viser resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev. Andelen for tapte (blått) og truete (rødt) bygninger er her fordelt på samfunnssektor. Søylen lengst til høyre angir gjennomsnittet.

Landbrukssektorens andel av bygningsmassen oppført før 1900 utgjør 84 %, og det betyr at landbrukssektoren er den desidert viktigste sektoren når det gjelder eldre og verneverdig bygningsmasse. Andelen av bygninger som er truet av forfall i landbrukssektoren er også høyere enn for øvrige sektorer. Dette må ses i sammenheng med flere forhold. I løpet av særlig siste halvdel av 1900-tallet, er antallet bruk i drift vesentlig redusert. En effektivisering og omlegging av drifta på gjenværende bruk har resultert i at eldre bygningsmasse ikke lenger kan fylle samme funksjon som tidligere, og står ubenyttet. Bygninger ute av bruk er generelt utsatt for en større grad av forfall enn bygninger som fyller en funksjon for eier.

Diagrammet nedenfor viser andelen tapte og truete bygninger fordelt på bygningstyper:

Figur 16. Søylediagrammet viser resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev.

Illustrasjonen ovenfor viser summene for tapte og truete bygningstyper i de 18 kontrollregistrerte kommunene. Våningshus og andre bolighus er den antallmessig største bygningstypen i materialet. Det er likevel ikke denne bygningstypen som i størst grad er tapt eller er truet av forfall. Det er derfor det relative størrelsesforholdet som har størst betydning for evalueringene av miljøresultatene med henblikk på klargjøring av hvilke bygningstyper som i størst grad er utsatt for tap og skade i jordbruket. Tabellen nedenfor viser derfor det prosentvise forholdet med hensyn til tapte og truete bygninger når det gjelder de ulike bygningstypene:

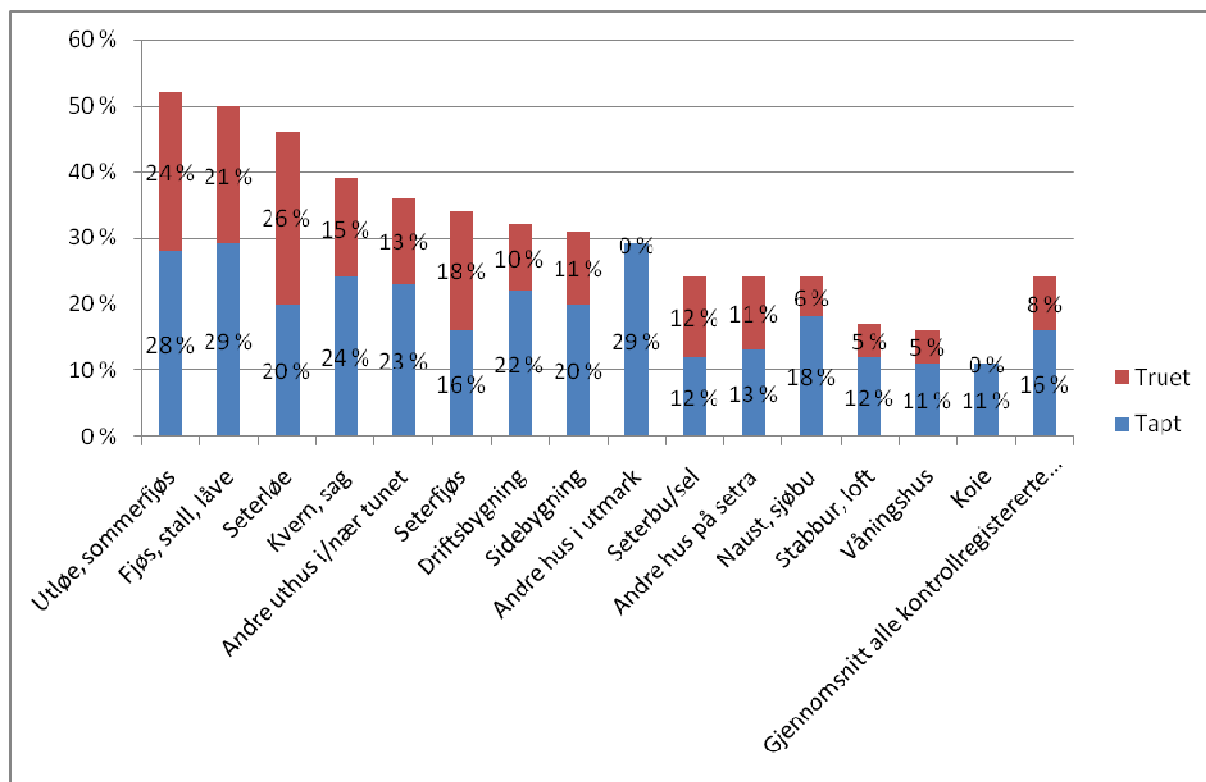
BYGNINGSTYPER	Tap %	Truet %	Sum
Driftsbygninger i tunet	25 %	14 %	39 %
Hus i utmark, seter	18 %	17 %	35 %
Mindre uthus i/nær tunet	18 %	9 %	27 %
Naust, sjøhus, fyr	16 %	5 %	21 %
Andre hustyper	15 %	4 %	19 %
Våningshus, bolighus	11 %	5 %	16 %
Bygård	10 %	0 %	10 %
MOV 2000–2004 totalt	16 %	8 %	24 %

Figur 17. Tabellen viser det prosentvise antallet tapte og truete bygninger innenfor de ulike kategoriene i kontrollregistreringene som ble gjennomført i perioden 2000–2004.

Tabellen ovenfor viser at det er de tre bygningskategoriene *driftsbygninger i tunet*, *hus i utmark, seter* og *mindre uthus i og nær tunet* som har en prosentvis andel høyere enn gjennomsnittet når det gjelder tapte og truete bygninger. Dette er alle bygningstyper som er tilknyttet landbrukssektoren.

Den prosentvise andelen for den antallmessige største gruppen, våningshus og bolighus, ligger under gjennomsnittet for bygninger oppført før 1900 i de 18 kommunene. Diagrammet

nedenfor viser fordelingen av tapte og truede bygninger fordelt på ulike bygningstyper uavhengig av kategori:

Figur 18. Søylediagrammet viser tapte og truede bygningstyper i landbrukssektoren basert på resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev.

De tre bygningstypene med størst andel tapte og truede bygninger omfatter flere ulike bygninger: Driftsbygninger i tunet omfatter stall, fjøs, løe og driftsbygning, hus i utmark, seter, omfatter utløe, sommerfjøs, kvern, sag, koie, seterbu, seterløe, andre hus på setra, andre hus i utmark, og mindre uthus i og nær tunet omfatter sidebygning, loft, stabbur, andre mindre bygninger i og nær tunet. Som det går fram av søylediagrammet ovenfor er det store forskjeller med hensyn til andel av tapte og truede bygninger innenfor disse bygningstypene. Stabbur og loft er de bygningstypene som er minst utsatt for tap og skade i sin gruppe, og under gjennomsnittet for alle de kontrollregistrerte bygningene.

Et eksempel i den andre enden av skalaen er bygningstypene sommerfjøs og utløer. De er utsatt for langt større desimering enn gjennomsnittet i sin gruppe med hele 28 % tapte og 24 % truede bygninger. For den sistnevnte gruppen innebærer dette at hele 52 % av de bygningene som ble registrert for 20–30 år siden kan være tapt om kort tid. Hvis denne akselerasjonen i forfall fortsetter uforandret, kan det innebære at disse bygningstypene vil kunne være tapt innen én til to generasjoner. Det er også en stor variasjon når det gjelder bygninger på setrene. Seterbua er mindre utsatt for tap og forfall enn seterløer og seterfjøs, sannsynligvis på grunn av at seterbua lettere kan tas i bruk til andre formål slik som for eksempel fritidsbruk.

Når det gjelder bygningstypene fjøs, stall og låve, omfatter det i hovedsak eldre, funksjonsspesifikke bygninger, oppført før det såkalte hamskiftet i jordbruket da de store og funksjonsintegre driftsbygningene ble introdusert på gårdstunene. Disse bygningstypene holdt seg noe lenger i visse strøk av landet, men er i dag blant de bygningstypene som i størst grad er utsatt for tap og trusler om forfall.

Den store endringen ved overgangen fra STILK til SMIL når det gjelder tilskudd til freda og verneverdige bygninger, var bortfallet av kravet om at bygningene skulle kunne benyttes på en hensiktsmessig måte i drifta. Selv om det under STILK var anledning til å gi tilskudd til bygninger som ikke inngikk i en næringsmessig sammenheng, var tilskuddene her begrenset til mindre utvendige påkostninger, og bygninger som ikke kunne benyttes i drifta må sies å ha vært en underordnet målgruppe for tilskuddsordningen. Ved innføringen av SMIL i 2004, falt vektleggingen av bygningens betydning for drifta helt bort, og verneverdiene ble tillagt avgjørende vekt. De bygningene som i størst grad er tapt eller truet av forfall, er bygninger som ikke lenger inngår i drifta. Hvis SMIL-ordningen skal bidra til å nå det nasjonale resultatmålet for kulturminner om reduksjon av det årlige tapet av kulturminner, må de kommunale landbrukskontorene ha både kunnskap om situasjonen for kulturminnene i sin kommune, samt ha endret praksis i tråd med de nye føringene for tilskuddstildeling i SMIL. For å kunne gjøre en vurdering av disse forholdene, er det gjort en sammenstilling av tallmateriale for de åtte utvalgs kommunene for å se på hvilke bygningstyper som er bevilget tilskudd i perioden 2004–2007.

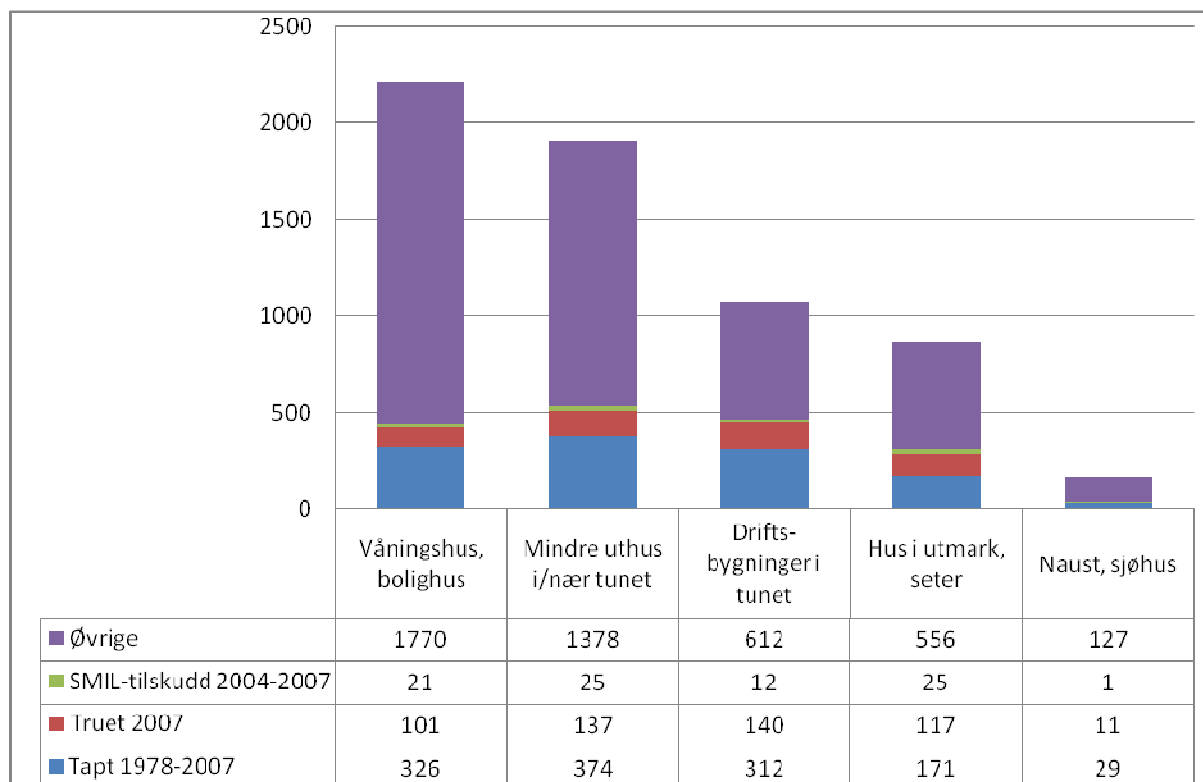
3.2.1. Utvalgs kommunenes prioriteringer av bygningstyper

De åtte utvalgs kommunene dekker ulike jordbruksområder og landsdeler, og de har en stor variasjon i andelen av SMIL-tilskudd til freda og verneverdig bygninger, se fig. 9, 10 og 11 foran.

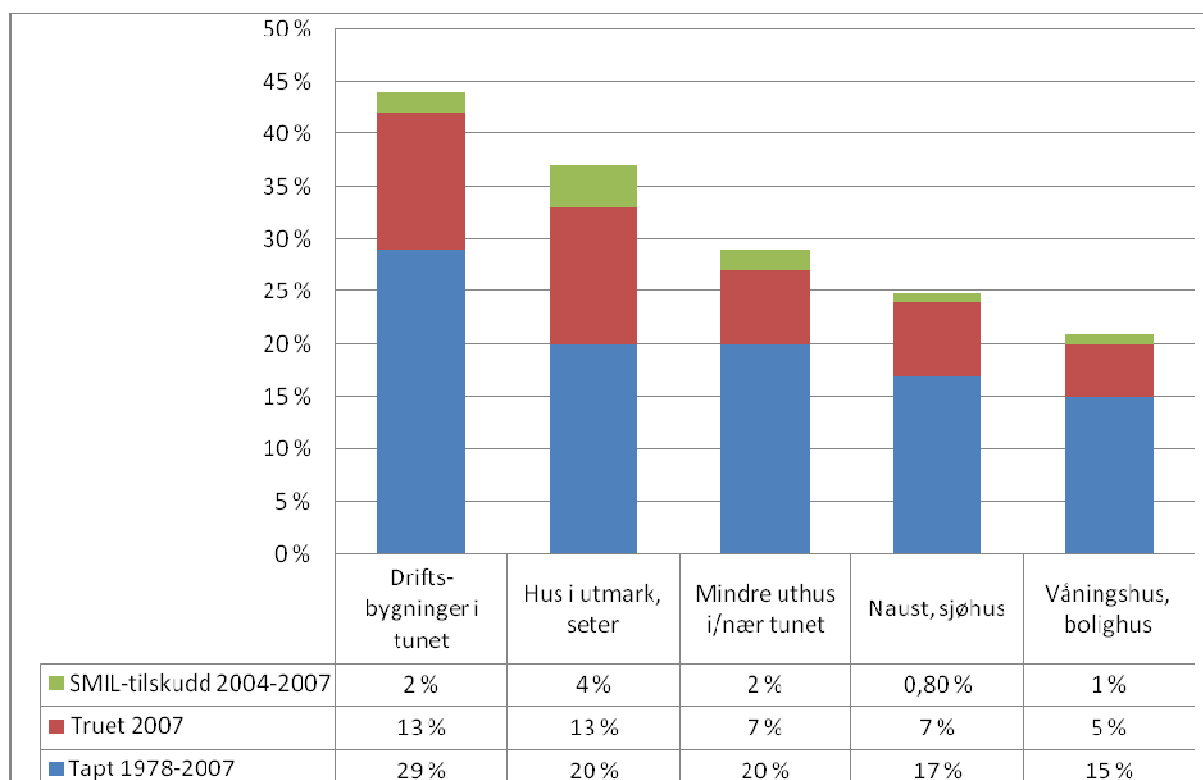
I spørreundersøkelsen rettet mot utvalgs kommunene ble det innhentet opplysninger om tilskudd fordelt på bygningstyper. Dette er dessverre ikke data som per dags dato kan hentes fra rapporteringssystemet for SMIL, noe som gjør at denne typen målrelaterte undersøkelser er vanskelige å gjennomføre på en god måte for et større utvalg.

Det er ikke et fullstendig sammenfall for alle kommuner mellom de dataene som er innhentet fra Statens landbruksforvaltning og summen av de tiltakene som utvalgs kommunene har oppgitt i spørreundersøkelsen. For enkelte kommuners vedkommende inngår det også bygningstiltak i formålet andre kulturminner og -miljøer. Det er en viss grad av underrapportering i det tallgrunnlaget som er innhentet, uten at dette anses å ha vesentlig betydning for utfallet.

For å vurdere miljøresultatene for SMIL med hensyn til hvor målrettet tilskuddene styres mot de utfordringene freda og verneverdige bygninger i landbruket står ovenfor med hensyn til tap og trusler, er dataene fra tilskuddsfordelingen sammenstilt med kontrollregistreringene for SEFRAK i de samme kommunene. De to diagrammene nedenfor viser resultatene fra denne datasammenstillingen:

Figur 19. Søylediagrammet viser totaltallene for de 8 utvalgskommunene med hensyn til tapt og truet bebyggelse, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene.

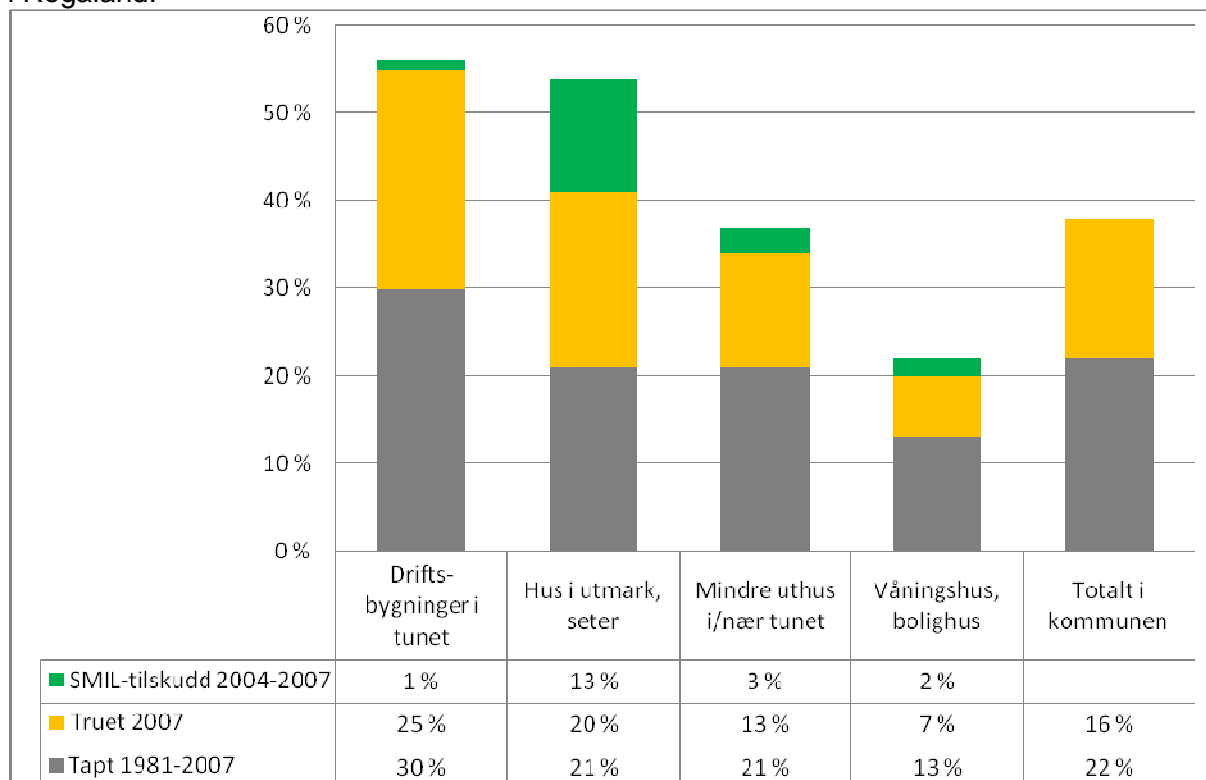
Figur 20. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger i de 8 utvalgskommunene, samt andelen SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene. Den prosentvise andelen gjelder hver enkelt bygningsgruppe, og er basert på kontrollregistreringene av SEFRAK.²

² Prosentandelen for SMIL-tilskudd er beregnet av gruppen øvrige bygninger i foregående tabell. Dette er basert på antakelsen om at få tilskudd er bevilget til bygninger i så vidt dårlig forfatning som bygninger i kategorien "truet".

De to søylediagrammene ovenfor viser at SMIL-tilskuddene til freda og verneverdige bygninger til en viss grad er rettet mot de største utfordringene med hensyn til tap av bygningstyper i landbruket.

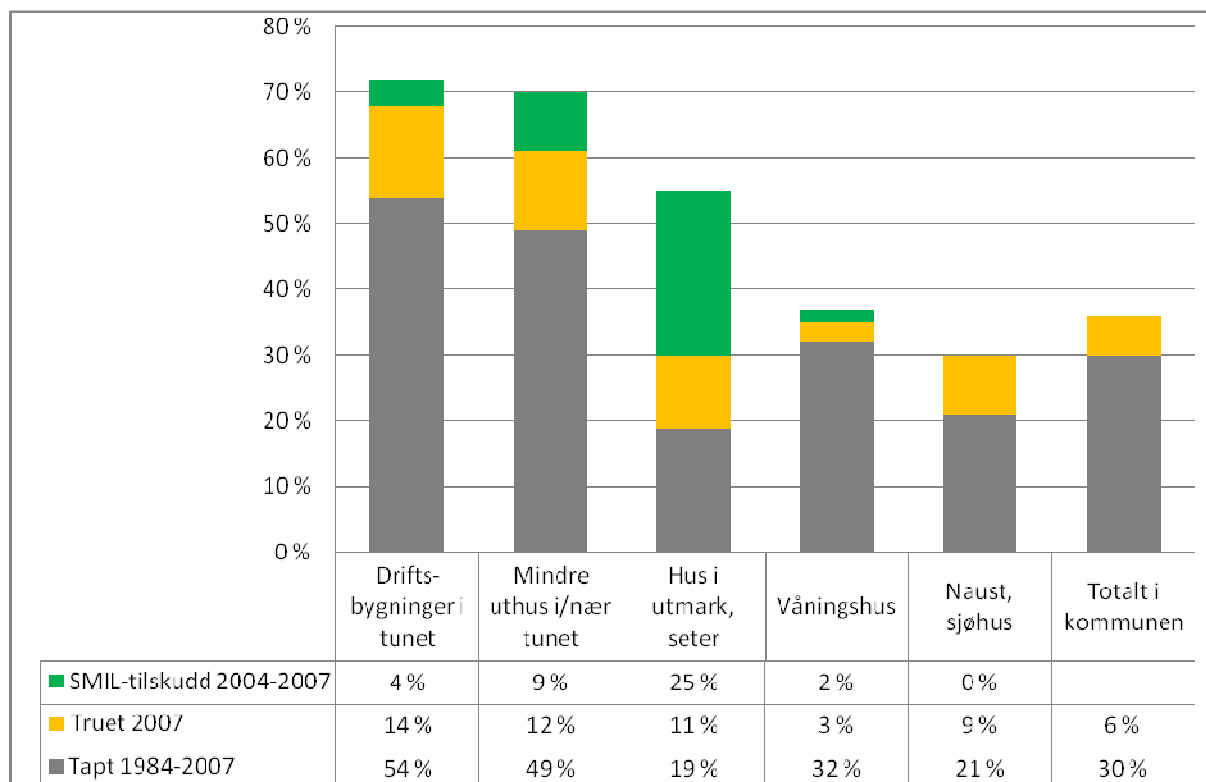
Bygningstypene i kategorien *våningshus, bolighus* er utsatt for tap og trusler under gjennomsnittet, mens de øvrige tre kategoriene innenfor landbrukssektoren utsatt for tap eller truet av forfall over gjennomsnittet. *Hus i utmark, setre* har mottatt den største andelen av SMIL-tilskudd i perioden 2004–2007, basert på antallet gjenværende bygninger som ikke er utsatt for trusler i kommunene samlet sett. Dette omfatter i alt vesentlig grad bebyggelse på setre, men også 1 utløe, 1 sommerfjøs og 2 kverner er representert i dette materialet. Alle disse bygningstypene er svært utsatt med hensyn til forfall, og en større andel av bygningsmassen er allerede gått tapt. I tabellene ovenfor, fig.17, jf. 18, over resultatene fra alle de kontrollregistrerte kommunene, er *hus i utmark* en av de to bygningsgruppene som i størst grad er utsatt for en desimering på bakgrunn av forfall. Det innebærer at kommunene har kanalisert SMIL-midlene mot verneverdige bygninger som er utsatt for store trusler om tap.

Det er store forskjeller mellom de ulike utvalgs kommunene, både med hensyn til utfordringene når det gjelder tap og trusler om bygningsmessig forfall og målstyring av tilskuddene mot særlig utsatte bygningstyper. Kommunene med mange tiltak har stor påvirkning på diagrammene slik de er utformet ovenfor. Situasjonen i to av disse kommunene er derfor synliggjort i de to følgende diagrammene; Skjåk i Oppland og Sandnes i Rogaland:

Figur 21. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene for Skjåk kommune i Oppland. Tallgrunnlaget er hentet fra 2. omdrev av kontrollregistreringene i 2007, samt evalueringens spørreundersøkelse.³

³ Prosentandelene for SMIL-tilskudd er beregnet av andelen som ikke er truet av forfall. Dette er basert på antakelsen om at svært få tilskudd er bevilget til bygninger i så dårlig forfatning som bygninger i kategorien "truet".

Figur 22. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene for Sandnes kommune i Rogaland. Tallgrunnlaget er hentet fra 2. omdrev av kontrollregistreringene i 2007, samt evalueringens spørreundersøkelse.

Ved en prosentvis beregning slår tiltak innenfor bygningsgrupper med få objekter tydelig ut i diagrammene, men dette er da også viktige tiltak for grupper av bygninger som står i fare for å gå helt tapt. Eksempelvis er tiltakene i gruppen *hus i utmark* i Sandnes, tiltak på to av åtte gjenværende kverner. I Skjåk er det særlig seteranlegg som har vært prioritert, og som synliggjøres med den høye prosentandelen i diagrammet ovenfor.

Skjåk og Sandnes har langt flere tiltak på freda og verneverdige bygninger enn gjennomsnittet i dette utvalget og for landet for øvrig. Begge kommunene har en god målstyring når det gjelder tilskudd til bygningsgrupper som er utsatt for tap og trusler om tap i sine kommuner. Kommunene skiller seg også ut fra flertallet av kommunene i utvalget ved at de har god tilgang på kunnskap om situasjonen for kulturminne i kommunen, og kommunale styringsverktøy rettet spesielt mot kulturminnefeltet. Sandnes er i tillegg en av svært få kommuner med en egen byantikvar, og denne fagpersonen deltar i saksbehandlingen av søknadene. I Sandnes er også nasjonalt resultatmål 1 tatt inn i den nye tiltaksstrategien for SMIL.

De to kommunene har ulike utfordringer med henblikk på tap og trusler om forfall for eldre bebyggelse i landbrukssektoren. Sandnes skiller seg ut med svært høye tapstall sett i forhold til alle de kontrollregistrerte kommunene. Årsakene til dette ligger blant annet i at kommunen befinner seg innenfor et av landets mest ekspansive vekstområder, hvor særlig nærheten til Stavanger har bidratt til press på arealene i kommunen i lengre tid. Selv med generelt høye tapstall, er det likevel bygninger innenfor landbruket som særlig er tapt eller er truet av forfall i Sandnes.

For begge kommunene er det bygningsgruppen driftsbygninger i tunet som i størst grad er desimert og truet av forfall. Innenfor denne gruppen er det fjøs, stall og løer som er mest truet av forfall med en prosentandel på 21–25 % av den gjenværende bygningsmassen. Driftsbygninger er i varierende grad truet av forfall. I Skjåk er 17 % av driftsbygningene truet

av forfall, mens i Sandnes er andelen 11 %. Begge kommuner har her gitt tilskudd til bygningstyper som er særlig utsatt for tap og trusler om tap i deres kommuner; Skjåk har gitt tilskudd til to fjøs og Sandnes har gitt tilskudd til to løer.

I spørreundersøkelsen rettet mot utvalgskommunene ble det stilt spørsmål om de var kjent med at det pågikk et miljøovervåkingsprogram rettet mot kulturminnene i deres kommune. Dette spørsmålet er også senere utdypet gjennom de oppfølgende telefonsamtalene. Resultatet fra denne undersøkelsen viser at halvparten av kommunene ikke var kjent med dette. Én av kommunene opplyste at de hadde henvendt seg til regional kulturminneforvaltning i fylkeskommunen for å få mer kunnskap om SEFRAK, og hadde heller ikke da blitt gjort kjent med at det pågikk en slik type miljøovervåking i deres kommune. En av de øvrige kommunene hadde på bakgrunn av denne spørreundersøkelsen henvendt seg til øvrige avdelinger i kommunene, hvor det viste seg at andre avdelinger i kommunene var kjent med kontrollregistreringene uten at informasjonen var nådd fram til landbruksansvarlig. Når det gjelder de kommunene som hadde kjennskap til miljøovervåkingen, så opplyser de at dette datamaterialet inngår som en del av grunnlagsmaterialet ved vurdering og prioritering av søknader om tilskudd.

Tallmaterialet som ligger til grunn for denne delen av undersøkelsen er for lite til at det kan gi signifikante verdier når det gjelder i hvilken grad alle kommunene benytter SMIL-midler på bygningstyper som i størst grad er utsatt for tap og trusler. Resultatene viser likevel at enkelte kommuner i utvalget har en svært god målstyring med hensyn til det nasjonale miljømålet for kulturminner, nasjonalt resultatmål 1, ved at midlene går til bygningstyper som er utsatt for tap og trusler. Det er særlig kommuner med mange tiltak som slår ut i datasammenstillingene ovenfor, og det er redegjort for situasjonen i to av disse. Denne gjennomgangen viser at det er en klar sammenheng mellom prioriteringen av truede bygningstyper og god tilgang på kunnskap om situasjonen for kulturminner i kommunen, samt kommunale styringsverktøy rettet spesielt mot kulturminnefeltet.

Selv om en vurdering av miljøresultater på bakgrunn av SEFRAK-data gir en indikasjon på kanaliseringen av midler, må det bemerkes at denne metoden har visse mangler med hensyn til å synliggjøre alle sider av de vurderingene som gjøres med hensyn til prioriteringer av verneverdige bygninger. SEFRAK er basert på bygninger eldre enn 1900, og datagrunnlaget inkluderer ikke bygninger med verneverdi oppført etter dette noe vilkårlige tidspunktet. Vernevurderinger basert på helhetlige miljøer vil heller ikke kunne leses ut av denne typen datasammenstillinger.

3.2.2. Utvalgskommunenes prioriteringer av automatisk fredete kulturminner

Kontrollregistreringene av ØK-registreringene for automatisk fredete kulturminner er gjennomført i Nord-Aurdal og Skjåk kommuner i Oppland, samt Sandnes i Rogaland. I Nord-Aurdal og Skjåk er de automatisk fredete kulturminnene (fornminner) i all hovedsak lokalisert til utmark og skog, mens i Sandnes ligger cirka 60 % av fornminnene i beitemark. I Sandnes er 1 % registrert som tapt i perioden 2002–2007, mens 13 % er skadet. Jordbruksdrift er angitt som årsak for 56 % av de skadete fornminnene i Sandnes i 2007.

Det er anledning til å gi tilskudd til skjøtsel av arealene rundt automatisk fredete kulturminner under formålet andre kulturminner og -miljøer. Skjøtsel kan bidra til økt kunnskap om disse kulturminnene, og dermed fungere preventivt med hensyn til tap og skade. Ingen av de tre utvalgskommunene oppgir i spørreundersøkelsen at de har gitt tilskudd til slike tiltak.

4. Kvalitetssikring av kulturminnetiltakene

En av målsettingene med evalueringen er å se på om tiltakene har blitt gjennomført på en tilfredsstillende måte og hva som er eventuelt er flaskehalsene for å sikre den faglige kvaliteten. Denne evalueringen omfatter ikke befaringer i felt på gjennomførte tiltak, men baserer seg på styrende dokumenter og svarene på spørreundersøkelsen rettet mot kommunene i fylkesutvalget.

4.1. Kommuneundersøkelsen

I spørreskjemaet til kommunene det ble stilt spørsmål knyttet til opplæring, kommunens egen kompetanse, eventuell innhenting av ekstern spesialkompetanse, samt oppfølging av søknadene gjennom vilkår og sluttevaluering av tiltakene. Tilbakemeldingene fra kommunene er sammenfattet nedenfor når det gjelder opplæring, kommunenes egen kompetansevurdering og kvalitetssikring og oppfølging av tiltakene.

4.1.1. Kulturminnefaglig opplæring

En god forvaltning av ordningen med tilskudd til kulturminnetiltak er avhengig av et tilfredsstillende kunnskapsnivå hos saksbehandlerne. På bakgrunn av at dette fagfeltet var nytt for det store flertallet av saksbehandlerne ved overføringen av ansvaret til kommunene i 2004, er kommunene bedt om å opplyse om hvilken form for opplæring de har gjennomgått etter 2004.

Det er Fylkesmennenes landbruksavdelinger som står ansvarlig for hovedtyngden av den kursing og kompetanseheving som saksbehandlerne i kommunene har deltatt i etter 2004. Halvparten av deltakerne i spørreundersøkelsen har deltatt på slike samlinger hvor SMIL har vært tema. På enkelte av Fylkesmennenes samlinger har regional kulturminneforvaltning deltatt, for å informere om det kulturminnefaglige feltet.

En fjerdedel av tilbakemeldingene fra kommunene viser at saksbehandlerne ikke har gjennomgått noen form for opplæring eller kursing, verken gjennom fylkesmennenes landbruksavdelinger eller i annen regi. Det er imidlertid en klar etterspørsel etter kompetanse fra kommunene som har deltatt i spørreundersøkelsen. Et interessant funn er at hele 20 % av deltakerne i spørreundersøkelsen har tatt etterutdanning, deltatt på en- eller flerdagskurs i kulturminnerelaterte emner, eller arrangert egne studieformer/kursdager etter 2004. Valgene av opplæring viser her regionale variasjoner når det gjelder valg av kursform. I Rogaland og Hordaland oppgir flere av saksbehandlerne at de har tatt kurset *Kulturlandskap i endring* ved Universitetet i Stavanger, mens bygningsvernkurs ved kulturlandskapscenteret i Hjørdal er fortruet av saksbehandlerne i Telemark.

At en så stor andel av saksbehandlere har valgt opplæring på mer eller mindre eget initiativ, synliggjør at delegeringen av myndighet til kommunene har medført et stort behov for ny kompetansebygging på det kulturminnefaglige feltet. Når en fjerdedel ikke har deltatt på noen form for kursing nesten fem år etter delegeringen, innebærer det at det fortsatt er et stort behov for opplæring på området.

4.1.2. Kommunenes egen kompetanse

I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å vurdere egen kompetanse når det gjelder vurdering og prioritering av tiltak som omfatter kulturminner. Svarene her er systematisert i tre kategorier; lav, middel og god kompetanse:

LAV KOMPETANSE	24 %
MIDDELS KOMPETANSE	48 %
GOD KOMPETANSE	23 %
Ikke svart	5 %

Figur 23. Spørrelistesvar nr. 20.

Det er en relativt høy andel av saksbehandlerne som føler seg usikre på vurderingene innenfor det kulturminnefaglige feltet, noe som synliggjøres ved at 24 % vurderer egen eller kommunenes kompetanse å være lav.

Svarene på spørsmålet om kommunenes kompetanse bør imidlertid ses i sammenheng med spørsmålet om samarbeid med andre kommuneansatte i disse sakene. Saksbehandlerne for SMIL-tilskuddene ble derfor spurt om andre kommunale etater deltok i søknadsbehandlingen, og hvilke ansvarsområder de i så fall representerte. Noe under halvparten oppga at de hadde et mer eller mindre formalisert samarbeid med andre avdelinger/etater i kommunene. I de kommunene som har egne kulturminneansvarlige, kulturavdeling eller kultursjefer, er det særlig disse fagansatte som trekkes inn i arbeidet. I tillegg samarbeides det med miljøavdelinger og/eller areal-, plan- og byggesaksansvarlige i kommunene. Det er også åpenbart at det i mange mindre kommuner er mer avhengig av personlige interesser enn fagbakgrunn hvem som eventuelt trekkes inn i saksbehandlingen.

Det er her en klar sammenheng mellom de som opplever at kommunen har god eller middel kompetanse på det kulturminnedaglige feltet, og de som har andre kommuneansatte å samarbeide med i saksbehandlingen av søknader på kulturminneverntiltak.

I tillegg til den mer formaliserte kompetansebyggingen, skjer det også en reell kunnskapsoverføring ved samarbeid med fagpersoner i konkrete saker. Flere av deltakerne i spørreundersøkelsen, samt i telefonsamtalene, la spesielt vekt på at de hadde lært svært mye ved å delta på befaring sammen med saksbehandlerne fra Norsk kulturminnefond, regional kulturminneforvaltning eller kommunalt ansatte kulturminnevernansvarlige. En del av kompetansen innenfor for eksempel bygningsvern er erfaringsbasert, særlig når det gjelder kunnskap om materialer og teknikker. I tillegg kan det være et viktig pedagogisk poeng at de mer overordnede verddivurderingene kanskje lettest formidles når de knyttets til konkrete objekter eller miljøer i en feltsituasjon.

Halvparten av deltakerne i spørreundersøkelsen svarte at de var alene om saksbehandlingen, og 24 % oppgir at de har lav kompetanse på det kulturminnefaglige feltet. Det innebærer at det er et klart behov for både intern kompetanseheving og/eller tilgang på eksternt kompetanse.

4.1.3. Kommunenes erfaring med regional kulturminneforvaltning

Det er regional kulturminneforvaltning som har delegert myndighet når det gjelder saksbehandling på vedtaksfredete bygninger, samt skjøtsel av automatisk fredete kulturminner (forminner). I rundskriv 07/2005 fra Statens landbruksforvaltning heter det eksplisitt av regional kulturminneforvaltning må kontaktes ved søknader om tiltak på kulturminner fredet i medhold av kulturminneloven. Ved søknader til Norsk kulturminnefond kreves en uttalelse fra antikvarisk myndighet. I tillegg til den formelle myndigheten og rollen, representerer også regional kulturminneforvaltning det største og tradisjonelt viktigste fagmiljøet med spesialkompetanse på kulturminner i fylkene.

I spørreundersøkelsen ble kommunene bedt om å redegjøre for omfanget av den kontakten de hadde hatt med regional kulturminneforvaltning når det gjaldt oppfølging av søknader og deltakelse på befaringer. Kommunene ble i tillegg bedt om å vurdere de erfaringene de

hadde gjort med regional kulturminnemyndighet i løpet av den perioden kommunen hadde hatt ansvar for tildelingen av SMIL-tilskuddene.

I tilbakemeldingene oppgir svært mange kommuner at de har hatt liten eller ingen kontakt med regional kulturminneforvaltning. Den formelle grunnen til dette kan være at det er et svært lite antall søknader som omfatter fredete bygninger, og et enda mindre antall som omfatter automatisk fredete kulturminner. Når kommunene er delegert ansvaret for de øvrige sakene, oppgir mange kommuner at det ikke har vært behov, eller at sakene ikke har vært viktige nok til å det har vært grunn til å ta kontakt med fylkeskommunen. Plan- og bygningslovens bestemmelse om uttalelse ved riving av bygninger eldre enn 1850, antas av enkelte kommuner også å være gjeldene for hvilke saker som fylkeskommunen ønsker å bli involvert i.

På bakgrunn av den etterspørselen etter kompetanse som er redegjort for ovenfor, burde likevel fylkeskommunene være et fagmiljø som kommunene så det som naturlig å kontakte for generell rådgiving på feltet. Når dette i liten grad er tilfellet, skyldes det at mange av kommunene som har tatt kontakt, har erfart at regional kulturminneforvaltning har svært liten kapasitet til å svare på henvendelser av mer rådgivende karakter. Dette gjør at saksbehandlingstiden blir lang, og kommunene opplever det som svært negativt å måtte vente på svar som de ofte har behov for i selve planleggingsfasen av tiltakene.

Kommunene ønsker seg gjennomgående raske, konkrete og pragmatiske råd fra fylkeskommunene, og kommunene opplever at dette behovet i dag i liten grad blir imøtekommet. Det er også flere kommuner som anfører at regional kulturminneforvaltning i for stor grad vektlegger formelle sider av søknadene og stiller strenge krav til dokumentasjon før de avgir uttalelse. Kravene som stilles til tiltakene anses av en del kommuner som for restriktive, noe som i del sammenhenger kan bety at tiltak ikke blir igangsatt.

Det er likevel også en stor andel av kommunene som har hatt kontakt med regional kulturminneforvaltning som opplever at den fagkompetansen de kan tilby som svært viktig og verdifull. Dette gjelder særlig den bygningsfaglige kunnskapen når det gjelder vurderingen av hva som er nødvendige og riktige tiltak på de verneverdige bygningene. I tillegg kan det blant annet være behov for en uavhengig vurdering av kostnadsoverslagene som er gitt av håndverkere, samt mer generelle vurderinger av verneverdi. Flere kommuner opplever det derfor som en viktig og betryggende faglig støtte å kunne diskutere planlagte tiltak med fylkeskommunens folk.

Det kan også synes å råde noe usikkerhet omkring hva og hvordan samarbeidet mellom regional kulturminneforvaltning og kommunene skal og kan arte seg. Etter nesten fem års erfaring med ordningen i kommunene, gir flere uttrykk for at de ønsker å etablere en bedre kontakt med fylkeskommunene enn de så langt har hatt.

Det er noen regionale variasjoner som kan være verdt å trekke fram her. I Hordaland er det opprettet fire regionale bygningsvernkonsulenter som blant annet brukes av kommunene ved behandlingen av SMIL-tilskuddene. På bakgrunn av tilbakemeldingene kan det virke som om det er "kortere vei" til disse konsulentene enn til fylkeskommunenes sentraladministrasjon, selv om det også her oppgis å være kapasitetsproblemer.

I Oppland er det gjennomgående Fylkemannens landbruksavdeling som benyttes for ekstern rådgiving. Dette er en velkjent kontaktflate for de landbruksfaglig ansatte i kommunene, og kommunikasjonen er ofte rask og uformell. I tillegg er det opprettet en bygningsvernkonsulentstilling ved ett av museene i fylket, og vedkommende brukes som rådgiver for de nærliggende kommunene.

Vestfold skiller seg ut fra de øvrige fylkeskommunene ved at flertallet av kommunene her oppgir at regional kulturminneforvaltning på forespørsel har deltatt på befaringer. Dette oppleves som positivt og som en god faglig støtte, selv om det også i dette fylket tar lengre tid å få en avtale enn det kommunene kan ønske seg. Vestfold er imidlertid det fylket med den minste geografiske utstrekningen og det laveste antallet søknader i undersøkelsen, noe som nok kan være en medvirkende årsak til at situasjonen når det gjelder deltakelse på befaring er noe annerledes her enn i de øvrige fylkene.

Flere kommuner etterspør også en bedre koordinering og samarbeid med fylkeskommunene når det gjelder blant annet prioriteringer og søknadsfrister.

Det er et klart forbedringspotensial når det gjelder kontakten mellom regional kulturminneforvaltning og kommunene. Kulturminneforvaltningen i fylkene representerer en viktig faglig ressurs for kommunene, og både den formelle og uformelle siden av saksbehandlingen, kompetanseoverføringen og koordinering ser ut til å ha noe å vinne på en forbedret dialog.

4.1.4. Kommunenes oppfølging av søknader og tiltak

Kommunenes oppfølging av søknader og tiltak omfatter i denne sammenhengen ansvaret for informasjon om ordningen og kontakt med søkere, søknadsbehandlingen med hensyn til vilkår for gjennomføring av tiltak, samt sluttvurdering av gjennomførte tiltak før utbetaling.

Alle kommunene i undersøkelsen informerer om muligheten for tilskudd til freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer som en del av SMIL-ordningen generelt. Dette kan være i form av avisannonser, informasjon direkte til gårdbrukere, i lokale og kommunale blad, på kommunenes nettsider, samt på møter og samlinger i regi av landbruksorganisasjoner eller liknende.

Når potensielle søkere tar kontakt med landbruksansvarlig i kommunene, gis det ytterligere informasjon om muligheten for tilskudd og her skjer den første viktige silingen av søkermassen. Mange landbrukskontor har god lokalkunnskap og tett kontakt med gårdbrukere i sin kommune, og kan derfor raskt gi en mer uformell tilbakemelding på om det foreslåtte tiltaket vil kunne falle inn under ordningen. Det er en klar sammenheng med denne første uformelle kontakten og antallet søknader som når igjennom ved tilskuddsbehandlingen i kommunene. En god del søknader stoppes allerede ved denne første kontakten, fordi de foreslåtte tiltakene etter saksbehandlers vurdering ikke vil kunne falle inn under ordningen, eller bli prioritert i deres kommune.

Tilnærmet alle kommunene som har deltatt i spørreundersøkelsen oppgir at de foretar befaringer på stedet før en eventuell søknad utformes eller i forbindelse med søknadsbehandlingen. Det innebærer at de har stor mulighet til å påvike søknadens utforming og tiltakets kvalitet. Det er også ved dette punktet i prosessen at kommunene ønsker en rask og gjerne uformell tilbakemelding fra regional kulturminneforvaltning. Enkelte kommuner praktiserer også at eier selv må innhente en uttalelse fra regional kulturminnemyndighet, regionale bygningsvernkonsulenter eller lokale museer med tilsvarende kompetanse også når dette ikke er et formelt krav.

I rundskriv 07/2005 fra Statens landbruksforvaltning heter det følgende om hvilke krav som bør stilles til restaurering og istandsettelse av freda og verneverdige bygninger:

Alle tiltak som gjelder kulturminner og kulturmiljøer bør gjennomføres etter prinsipper som kulturminneforvaltningen legger til grunn. Dette er bl.a.: bevare mest mulig av kulturminnets opprinnelige elementer eller kulturmiljøets egenart og helhet, foreta så få forandringer som

mulig, reparasjoner fremfor hel utskifting, bruke tradisjonelle, stedegne materialer, håndverksteknikker og farger.

Der kommunene oppgir hvilke vilkår som benyttes, er det i all hovedsak formuleringene fra rundskrivet som benyttes. Det forekommer også mindre endringer eller lokale tilpasninger basert på erfaringer angående et behov for presiseringer. Der eksterne uttalelser foreligger, henvises det også til kravene som stilles i disse uttalelsene. Det er her verdt å merke seg at et vilkår som en del kommuner stiller, og som ikke er anbefalt i rundskrivet, er at bygninger skal vedlikeholdes i ti år etter at tiltaket er fullført.

Alle kommuner foretar sluttbefaringer før utbetaling, noe som også er en del av den formelle saksbehandlingsprosedyren. Tiltakene fotodokumenteres også som en del av saksbehandlingsprosessen i de fleste tilfellene.

I spørreundersøkelsen ble kommunene spurt om det var eksempler på at tilskudd ikke har blitt utbetalt eller blitt avkortet på grunn av manglende kvalitet ved tiltaket, eller fordi tiltakene ikke var i samsvar med innsendte planer. Svarene fordeler seg på følgende måte:

JA	37 %
NEI	57 %
Ikke svart/Uaktuelt pga ingen søknader	6 %

Figur 24. Spørrelistesvar nr. 29.

Den relativt høye svarprosenten som bekrefter at det har vært avkortninger, skyldes til en viss grad at spørsmålet også omfatter de tilfellene hvor tiltakene har blitt billigere enn kostnadsoverslaget. Imidlertid viser antallet avkortninger at det foretas en reell kvalitetssikring og kontroll av tiltakene etter slutføring.

Der tiltak har blitt dyrere enn forutsatt, løser en del kommuner dette ved å anbefale at det fremmes en tilleggssøknad for å hindre at eierne velger billigere og uønskete løsninger. I tilbakemeldingene opplyses det også at flere søknader er trukket på grunn av vilkårene som er stilt.

Det går også fram av enkelte tilbakemeldinger at saksbehandlerne opplever at de har blitt mer fortrolig med ordningen og de kvalitetskrav som stilles i løpet av de årene de har hatt ansvar for ordningen. Enkelte av de første tiltakene som ble gjennomført, ville i dag ikke ha blitt akseptert fordi de nå stiller klarere og mer presise vilkår i tilsagnene.

Det er en nær sammenheng mellom god informasjon, saksbehandlers kompetanse og oppfølging, og kvaliteten på tiltakene. Den perioden kommunene har hatt ansvaret for tildelingen av SMIL-midler må for svært mange kommuner ses på som en opplæringsperiode innenfor et nytt fagområde. De kommunale og regionale landbrukskontorene har en klar fordel ved at de kjenner gårdbrukerne i sine områder godt, og de har innarbeidete saksbehandlingsrutiner når det gjelder oppfølging og kontroll av tiltak i alle ledd. Mange kommuner har gjort en stor innsats for å utføre oppgavene på en tilfredsstillende måte, men det er fremdeles en del usikkerhet angående hvilke krav og vilkår som kan og bør stilles ved restaurering av bygninger. Ved en vektlegging av kompetanseheving i form av økt kunnskap om bygningsvern spesielt og kulturminner generelt, er det et potensial for en ytterligere kvalitetsheving av de tiltakene som blir gjennomført.

5. Kommunenes erfaring med SMIL-ordningen

I spørreundersøkelsen til kommunene ble det stilt spørsmål angående erfaringene med SMIL-ordningen når det gjelder de to ulike kulturminnerelaterte formålene innenfor SMIL-ordningen. Det ble bedt om synspunkter på hva som fungerte godt, mindre godt og eventuelt dårlig med hensyn til de to ulike formålene. Kommunenes tilbakemeldinger er sammenfattet i de to følgende tekstbolkene.

5.1. Freda og verneverdige bygninger

Det gjennomgående svært positive tilbakemeldinger angående eksistensen av denne ordningen. Dette blir ansett som den klart viktigste av de to formålene, og det er også her det er flest søknader og tiltak. Kommuner med flest tiltak er også gjennomgående de som er mest positive til denne tilskuddsordningen.

I spørreskjemaet ble det stilt følgende spørsmål: Er det grunn til å anta at verneverdige bygninger eller andre kulturminner som ikke ellers hadde blitt vedlikeholdt, er sikret gjennom SMIL-tilskudd? Svarene her viser følgende fordeling:

JA	84 %
NEI	7 %
VET IKKE	6 %
Ubesvart	3 %

Figur 25. Spørrelistesvar nr. 36.

Den svarprosenten som mener at tilskudd har bidratt til sikre bygninger og andre kulturminner er svært høy, og støttes av de øvrige tilbakemeldingene fra kommunene. Dette må tolkes som en meget klar tilbakemelding fra kommunene om at de mener ordningen fungerer etter sin hensikt når det gjelder å sikre kulturminner i deres kommune.

Blant de tilbakemeldingene som gis angående virkemiddelets positive sider oppgis særlig at tilskuddordningen fungerer som en "gulrot" for igangsetting av tiltak som sannsynligvis ikke ellers hadde vært startet opp. Selv om tilskuddsprosenten kan være relativt lav, fungerer et tilskudd som et insitament til å sette i gang tiltaket. Ordningen har dermed bidratt til å hindre forfall av verneverdige bygninger, bygninger som ellers ville stått i fare for å bli revet som en følge av forfall. Dette gjelder i all hovedsak bygninger i landbruket som ikke lenger er i bruk.

En viktig side av tilskuddsordningen har vært at eierne selv har blitt mer oppmerksomme på de verdiene som ligger i kulturminnene gjennom at samfunnet er villig til å bidra med midler til en istandsetting. Ordningen har slik sett hatt en betydning ut over det enkeltbygget som er blitt satt i stand ved at både eier og samfunnet rundt blir oppmerksomme på de kulturhistoriske verdiene som bygningene har, både som enkeltbygg og som en del av kulturlandskapet.

Ordningen har også bidratt til å heve kvaliteten på planlagte tiltak ved at det er gitt gode faglige råd og eierne har fått kontakt med dyktige håndverkere. Tilskuddet dekker i mange tilfeller de merkostnadene som ligger inne som en følge av særlige krav til istandsettelse av verneverdige bygninger, og slik sett blir også kvaliteten av tiltakene bedret.

Selv om kommunene gjennomgående anser dette for å være et viktig virkemiddel, er det en del tilbakemeldinger som viser til ordningens økonomiske begrensninger og fordeling. Den mest hyppige negative siden av ordningen som nevnes, er de begrensede ressursene kommunene har til rådighet. Kommuner som i økende grad ønsker å benytte seg av ordningen, opplever at det er vanskelig å gå aktivt ut å reklamere for ordningen fordi midlene

er så vidt begrensede. Dette kan muligens bidra til å opprettholde en relativt skjev fordeling mellom de ulike kommunene. Ordningen oppleves også som lite fleksibel, fordi det kan være vanskelig å forutse den kommende søkermassen. Det er kanskje særlig en frustrasjon å spore fra kommunene i utvalget med få midler, det vil si i størrelsesorden kr. 100.000,- til 200.000,-. Kostnadene ved istandsetting og restaurering av bygninger er større enn for en del øvrige formål innenfor kulturlandskapstiltakene, slik at kommuner med en liten beløpssum til fordeling oppgir at de heller prioriterer formål hvor midlene kan spres på flere tiltak.

De begrensede midlene fører til at det primært er de mindre prosjektene som blir gjennomført. En del kommuner melder om et "etterslep" når det gjelder tiltak på større bygninger, eller mer kostnadskreven restaureringsprosjekter.

En del kommuner opplever at de har for liten bemanning til å følge opp tilskuddsordningen på en tilfredsstillende måte. De kan se behovet for å være noe mer aktive for å bidra til å initiere prosjekter knyttet til verneverdige bygninger av særlig betydning. På bakgrunn av at ordningen i prinsippet er "søkerstyrt", erfarer de at det ikke nødvendigvis er de beste eller viktigste prosjektene som blir omsøkt.

5.2. Andre kulturminner og -miljøer

Tilskuddene til formålet andre kulturminner og -miljøer er gjennomgående færre enn for freda og verneverdige bygninger. Det er store fylkesvise forskjeller når det gjelder i hvor stor grad dette formålet tas i bruk, og hvilke kulturminnetyper som prioriteres. I Rogaland er for eksempel steingjerder en kulturminnetype som er innarbeidet som en mulig tiltakstype inn under dette formålet. I en del fylker, i alle fall Sør-Trøndelag, brukes midlene delvis også til istandsetting av bygninger, slik som under den tidligere STILK-ordningen. Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner inngår i en del fylker som en del av RMP-ordningen, og kommunene viser da til denne.

Tilbakemeldingene på spørsmålene angående *andre kulturminner og -miljøer* tyder på at det eksisterer en del usikkerhet om hva slags tiltak dette formålet egentlig kan omfatte. Mange kommuner oppgir at de har få eller ingen søknader. En del formidler imidlertid at de begynner å bli oppmerksomme på muligheten til å gi tilskudd til istandsetting av andre kulturminner enn bygninger, og at de ønsker å ta denne delen av ordningen mer aktivt i bruk.

På bakgrunn av at de fleste kommunene har få eller ingen tiltak inn under dette formålet, er det også langt færre tilbakemeldinger her. Ingen tilbakemeldinger skiller seg vesentlig ut fra de som er beskrevet ovenfor. Den kanskje viktigste oppsummeringen blir da at det råder en stor grad av usikkerhet angående målsettingen med dette kulturlandskapsformålet. Dette kan kanskje knyttes opp mot noe uklare nasjonale føringer, samt at det kan kreve noe mer kompetanse for å se hvilken type kulturminner og prosjekter som kan inngå i dette formålet.

6. Regional kulturminneforvaltnings erfaringer med SMIL-ordningen

Det ble utarbeidet et eget spørreskjema til regional kulturminneforvaltning i de utvalgte fylkene. Spørreskjemaet var delvis basert på den spørreundersøkelsen som Riksantikvaren utførte ved utgangen av 2005, og søkte å kartlegge eventuelle endringer etter spørreunde.⁴

⁴ Riksantikvarens egen erfaringsinnhenting følger som vedlegg i rapporten fra SLF: Miljøvirkemidler i landbruket, nr. 6/2006.

Det kom inn svar fra fem av de syv utvalgte fylkene. En del god innspill til forbedringer av ordningen er tatt med videre til kapitlet som omhandler forslag til forbedringer nedenfor.

Riksantikvarens undersøkelse i 2005 avdekket at det har vært liten kontakt mellom kommunene og regional kulturminneforvaltning i SMIL-ordningens to første virkeår. Denne situasjonen bekreftes gjennom den spørreundersøkelsen som nå er utført. Det er imidlertid fortsatt svært stor variasjon på dette punktet, både innad i fylkene og mellom fylkene.

Det er Fylkesmannens landbruksavdeling som i størst grad framstår som kulturminneforvaltningens kontakflate opp mot ordningen, men i langt mindre grad enn under STILK da Fylkesmannen hadde ansvaret for fordelingen av midlene. I enkelte fylker hvor kommunene benytter Fylkesmannens landbruksavdeling som rådgiver, kontakter Fylkesmannen regional kulturminneforvaltning i visse saker. Dette gjelder særlig i de fylkene hvor det ble etablert gode kontaktnett gjennom STILK og kulturlandskapsgrupper i perioden fram til 2004. I enkelte fylker ser det ut til at dette delvis er i ferd med å erstattes av samarbeidsformer etablert som en del av regionalt miljøprogram (RMP). Den generelle tilbakemeldingen fra regional kulturminneforvaltning er imidlertid at de gode samarbeidsordningene som ble etablert i løpet av STILK ikke er reetablert i nye former gjennom SMIL.

En av de viktige kontaktflatene når det gjelder informasjon om kulturminnevern og de prinsippene som kulturminneforvaltningen legger til grunn er informasjonsmøter i regi av Fylkesmannens landbruksavdeling. Her er det store fylkesvise forskjeller når det gjelder hvor målrettet dette har vært gjennomført. Kun i ett av fylkene er det organisert et systematisk informasjonsarbeid i form av heldagskurs for å dekke alle kommunene i fylket. To av fylkene melder at de ikke har deltatt på noen informasjonsmøter i regi av Fylkesmannens landbruksavdeling. Et av disse fylkene opplyser imidlertid at de selv har arrangert et bygningsvernkurs for kommunene for å bidra til og dekke informasjonsbehovet. Hovedtyngden av det informasjonsarbeidet som drives fra kulturminneforvaltningens side må derfor antas å skje gjennom enkelthenvendelser, enten fra kommunene selv eller direkte fra søkere.

Det er generelt enklere å etablere gode samarbeidsrelasjoner hvis partene kjenner til hverandre og det foreligger avklarte ansvarsområder. Regional kulturminneforvaltning ble derfor spurt om de hadde egne kontaktpersoner med særlig ansvar for å følge opp SMIL-tilskudd. I et av fylkene eksisterer det en slik ansvarsperson. I Hordaland dekkes dette ansvaret av de fire regionale bygningsvernkonsulentene. Fylket finansierer 50 % av disse stillingene, og de er knyttet til regionmuseene i Hordaland. På bakgrunn av spørreundersøkelsen rettet mot kommunene i samme fylke, er det entydig at dette er kontaktpersoner en er godt kjent med og bruker så langt vedkommende har kapasitet.

De mer formaliserte kontaktpunktene mellom kommunene og regional kulturminneforvaltning omfatter tiltak på freda bygninger og skjøtsel av automatisk fredete kulturminner. I tillegg er Norsk kulturminnefond en aktør som krever at det avgis en uttalelse om antikvarisk verdi fra regional kulturminneforvaltning som skal legges ved søknadene. Fondet prioriterer også søknader som er samfinansiert med andre ordninger så som statlige tilskudd og SMIL. Regional kulturminneforvaltning har en sentral rolle ved fordeling og prioritering av de statlige tilskuddene til freda bygninger over Riksantikvarens budsjett. En del fylker har også egne midler til kulturminnetiltak. Det er særlig i slike samfinansierte saker, hvor SMIL-tilskudd også utgjør en andel, at regional kulturminneforvaltning deltar på befaringer sammen med kommunene.

Den generelt begrensede kontakten med kommunene i SMIL-sakene, samt den manglende muligheten til deltakelse gjennom regionale samarbeidsformer, gjør at

kulturminneforvaltningen formidler at de har liten kunnskap om bruken av SMIL-midlene. De har derfor også en begrenset kunnskap om kvaliteten på de tiltakene som gjennomføres.

Kommunenes tiltaksstrategier representerer overordnede prioriteringer av kulturminnetiltak som kan være viktige for prioriteringen av SMIL-tilkudd. Det imidlertid bare to av fylkene som melder om at kommuner har bedt om innspill til tiltaksstrategiene.

Spørreundersøkelsen som er utført som en del av denne evalueringen, bekrefter det hovedbildet som ble beskrevet i Riksantikvarens innspill til gjennomgangen av SMIL-ordningen i 2005–2006: Kontakten mellom regional kulturminneforvaltning og kommunene som SMIL-forvaltere kan ikke sies å være tilfredsstillende.

7. Vurdering av behov med forslag til forbedringer og kunnskapsbehov

På bakgrunn av de hovedtrekkene som er framkommet gjennom denne evalueringen, er det grunnlag for å trekke fram noen behov og forslag til forbedringer av SMIL-ordningen etter nesten fem års virketid med kommunalt delegert myndighet.

- **Målstyring i forhold til miljøresultater - rapporteringsdata**

SMIL-ordningen er et viktig virkemiddel for istandsetting av kulturminner og restaurering av bygninger i jordbrukets kulturlandskap. Tilbakemeldingene fra kommunene er klare når det gjelder den betydningen ordningen har hatt når det gjelder å sikre særlig bygninger som er truet av forfall. Dette svarer direkte på de nasjonale miljømålene for kulturminner, særlig resultatmål 1 og 2 (gjengitt på side 7).

For å kunne føre en overordnet kontroll med miljømålene i årene framover er dagens rapporteringssystem for SMIL utilstrekkelig. Det foreslås her en enkel rapporteringsrubrikk med bygningstyper tilsvarende SEFRAK-kontrollregistreringssystem hvor kommunene kan krysse av for hvilke bygningstyper som har fått tilsagn om tilskudd. Det vil gjøre oppfølgende kontroll og evalueringer langt enklere når det gjelder å vurdere om midlene benyttes på de bygningstypene som i størst grad er utsatt for tap og trusler.

Denne undersøkelsen viser at det er et relativt lite fokus på ivaretagelse av automatisk fredete kulturminner som en del av SMIL. Kontrollregistreringsdataene fra hele landet viser imidlertid at landbruksvirksomhet er den langt viktigste årsak til desimering av denne type kulturminner. Det er behov for å se nærmere på hvordan SMIL kan målrettes bedre for å hindre tap og skade på automatisk fredete kulturminner

- **Målstyring gjennom tiltaksstrategiene**

Mange kommuner utarbeidet sine tiltaksstrategier i ordningens første virkeår. De er i mange tilfeller lite presise med hensyn til hvilke kulturminnetyper som prioriteres. Mange kommuner med landbruksansvarlig som vesentlig kunnskapsleverandør, har nå mer erfaring med hvilke kulturminner som er særlig utsatt og bør prioriteres, særlig når det gjelder bygninger.

Det er grunn til å anta at mange tiltaksstrategier vil bli evaluert og rullert i de nærmeste årene, og det er av stor betydning for målrettingen av tilskuddene at disse blir mer presise når det gjelder hvilke kulturminner som er særlig utsatt i den enkelte kommune. Resultatene fra denne evalueringen viser også at det er i de kommunene hvor det allerede foreligger gode tiltaksstrategier og/eller kulturminneplaner at målstyringen av midlene er best. Regional kulturminneforvaltning bør kunne spille en viktig rolle i de kommende rulleringene av

kommunenes tiltaksstrategier. Spesielt bør regional kulturminneforvaltning kunne levere innspill til hvilke typer automatisk fredete kulturminner som bør prioriteres i tiltaksstrategiene. Dette kan gjøres ved at kommunene oppfordres til å sende strategiene på høring til kulturminneforvaltningen i sitt fylke.

I de kommunene hvor det foreligger kontrollregistreringsdata bør dette datasettet brukes som et viktig grunnlag for revisjon av tiltaksstrategien, dette gjelder både for bygninger og for automatisk fredete kulturminner. En systematisk samordning av tiltaksstrategier og kommuneplanens arealdel kan også være et viktig hjelpemiddel for målretting av virkemiddelbruken.

- **Kompetansebehov – kommunal kompetanseheving**

Et svært sentralt resultat når det gjelder hvilke behov som foreligger, er den store etterspørselen etter kulturminnefaglig opplæring og kompetanseheving i kommunene. Det ligger et stort potensial for forbedring av ordningen hvis dette behovet møtes på en bred og god måte.

Kommunenes behov knytter seg særlig til to hovedområder; generell kulturminnekompetanse og kunnskap i bygningsvern og prinsipper for istandsettelse og restaurering. Det er flere måter dette behovet kan møtes på, og det bør sannsynligvis forsøkes dekket på flere ulike måter.

Utarbeidelse av informasjons- og veiledningsmateriell er en relativt enkel måte å nå mange brukere. En del fylkeskommuner har allerede igangsatt og delvis fullført arbeid med informasjonsblad. Dette bør det bygges videre på. Arbeidet bør imidlertid vurderes samordnet sentralt, og målrette via regional kulturminneforvaltning i samarbeid med fylkesmennenes landbruksavdelinger og et utvalg kommuner for å sikre at det blir tilstrekkelig dekkende. Norsk kulturminnefond bør også kunne være en naturlig samarbeidspartner her. Informasjonsblad angående bygningsvern, finansieringsordninger og andre kulturminner og -miljøer utpeker seg som særlig etterspurt. Eksempelhefter kan utarbeides på sentralt nivå for å synliggjøre gode prosjekter og gi inspirasjon. Det bør vurderes å etablere ett nettsted for informasjon til saksbehandlere for SMIL-ordningene. Dette er en svært effektiv måte å tilgjengeliggjøre informasjon for et stort antall brukere.

Kurs og samlinger i regi av fylkesmennene bør inkludere kulturminneforvaltningen i større grad enn tilfellet synes å være i dag. Dette kan for eksempel være sykliske samlinger som også bidrar til å bygge et kontaktnett mellom regional kulturminneforvaltning og kommunene. Dette er også et forum som kan åpne for spørsmål og diskusjoner hvor kommunene får drøftet aktuelle problemstillinger og utfordringer.

Kurs i bygningsvern er en annen form for opplæring som også kan bidra med kunnskap på en mer konkret og praktisk måte enn informasjonsmateriell. Mye kunnskap om vurdering og istandsettelse av bygninger er erfaringsbasert. Opplæring "i felt" kan bidra til å gi større sikkerhet for kommunale saksbehandlere i vurdering av hvilke vilkår som er hensiktsmessige å stille når det gjelder håndverksmessige utførelser.

I tilbakemeldingene fra kommunene kommer det fram at mye av den opplæringen som har foregått fram til nå har vært i form av deltakelse på befaringer sammen med regional kulturminneforvaltning og/eller saksbehandlere fra Norsk kulturminnefond. Dette innebærer at man ikke må undervurdere den kompetanseoverføringen som skjer ved felles befaringer, og understreke betydningen av at regional kulturminneforvaltning må prioritere å delta på befaringer som er ønsket av kommunene i forbindelse med saksbehandling.

- **Kompetansebehov – tilgang til eksterne rådgivere**

I tillegg til behovet for opplæring av saksbehandlerne i kommunene, er det etterspørsel etter eksterne rådgivere med spisskompetanse på kulturminnefaglige spørsmål. Dette kan være regional kulturminneforvaltning, som da i langt større grad enn tilfellet er i dag må prioritere kontakten med saksbehandlerne i kommunene. Et første steg på veien her kan være å opprette egne ansvarlige i kulturminneforvaltningen med et særlig ansvar for kontakten opp mot kommunene.

Det er et klart behov for økt kunnskap om automatisk fredete kulturminner i kommunene, samt veiledning angående skjøtsel og restaurering av arealer med denne typen kulturminner. Dette ansvaret ligger hos regional kulturminneforvaltning.

En utbygging av ordninger med regionale bygningsvernkonsulenter kan være en god måte å møte behovet for ekstern kompetanse. Flere kommuner opplever at tildelingsrollen ikke i samme grad som tidligere gir dem mulighet til å rettlede søkerne når det gjelder utfyllingen av skjemaene. Det er derfor behov for eksterne rådgivere som kan gi hjelp til å utforme gode søknader og tiltak. Kommunene formidler også et behov for hjelp fra uavhengige parter til å vurdere kostnadsoverslag. Dette kan være et ansvar som kan tillegges regionale bygningsvernkonsulenter.

- **Samordne finansieringsmulighetene**

Det er en generell etterspørsel etter økte økonomiske rammer for ordningen. En framgangsmåte for å effektivisere de eksisterende bevilgningene er å samordne søknader opp mot de ulike finansieringsmulighetene som finnes i dag. Dette gjelder i særlig grad bygningsverntiltak som generelt er kostnadskrevende og som i dag mottar en prosentvis mindre andel tilskudd enn øvrige kulturminnetiltak. Det er fra kommunenes side et behov for økt kompetanse når det gjelder kunnskap om ulike finansieringsordninger. På langt nær alle kommunene er i dag klar over hvilke muligheter som finnes. En slik samordning vil også kunne gjøre det mulig å få gjennomført en del større tiltak enn det som synes å være situasjonen nå.

Det foreligger også muligheter for forbedringer når det gjelder en samordning av krav til søknader og søknadsfrister.

- **Mer fleksible fordelingsrammer**

Tilbakemeldingene fra kommunene tyder på en viss frustrasjon over hva de opplever som fastlåste rammer for fordeling av midler. En tilbakeholding av en restpott med midler fra fylkesmennes side er foreslått som en mulighet for å kunne imøtekomme gode søknader eller uventede tilleggsutgifter som ikke kunne forutses da de kommunale tildelingene ble fastsatt.

Det synes å være et behov for å vurdere økte rammer til de kommunene som i løpet av ansvarsperioden har utviklet sin kompetanse og erfarer en økende andel gode søknader og tiltak. Rammene bør også vurderes i forhold kommunenes resultater når det gjelder nasjonale miljømål angående reduksjon av tap og skade på kulturminner.

- **Andre kulturminner og -miljøer**

Dette formålet synes noe uavklart både når det gjelder sentrale føringer og dermed også for en del kommuner. Det er derfor et behov for en sentral avklaring av hva slags tiltak som skal inngå her, uten derfor å miste den bredden som også er å finne i tiltakene. Hvilke kulturminnetyper som prioriteres her er delvis et kompetanse- og informasjonsspørsmål. Det

bør utarbeides et godt eksempelmateriale på de typene av prosjekter som kan høre inn under dette formålet slik at alle kommuner kan se muligheten for å tildele midler til andre kulturminner enn bygninger. Det bør særlig ses på mulighetene for sikring av automatisk fredete kulturminner som kan ligge innenfor dette formålet.

- **Kunnskapsbehov videre**

Når det gjelder kommunenes kvalitative oppfølging av tiltakene hviler denne evalueringen i stor grad på kommunenes egne vurderinger av dette forholdet. Det bør derfor gjennomføres en oppfølgende evaluering med henblikk på konkret vurdering av gjennomførte tiltakene i felt ut fra kulturminnefaglige prinsipper. En slik undersøkelse bør omfatte både tiltak på freda og verneverdige bygninger, samt skjøtsel av automatisk fredete kulturminner. Dette vil blant annet kunne gi ny kunnskap med direkte relevans når det gjelder behov og utforming av kompetansebygging i kommunene.

Litteratur og kilder:

Almås, Reidar 2009. Evaluering på norsk. Ei innføring i vurdering av prosjektarbeid og handlingsretta forskning. Oslo.

Brantzæg, Bernt Aslak og Dag Jørund Lønning 2001. Spesielle tiltak i kulturlandskapet (STILK). Evaluering av ordningen. Rapport nr. 188, 2001. Telemarksforskning: Bø.

Brantzæg, Bernt Aslak m. fl. 2008. Evaluering av regionale miljøprogram i jordbruket. Senter for bygdeforskning. Rapport nr. 03/08.

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2007. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Holmestrand kommune, Vestfold fylke 2004. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2007. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Bø kommune, Telemark fylke 2004. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2007. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Samnanger kommune, Hordaland fylke 2004. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2006. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Vega kommune, Nordland fylke 2003. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2006. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Melhus kommune, Sør-Trøndelag fylke 2003. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2005. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Skjåk kommune, Oppland fylke 2002. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Broe, Unni og Solrun Skogstad 2005. Gamle hus da og nå. Status for SEFRAK-registrerte bygninger, Sandnes kommune, Rogaland fylke 2002. [Internettversjon: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Utvikling/Miljoovervaking/Prosjekter/>].

Daugstad, Karoline (red.) 2006. Jordbrukets rolle som kulturbærer. Senter for bygdeforskning. Rapport nr. 8/06.

Miljøvirkemidler i landbruket. Oslo. Statens landbruksforvaltning, 2006. Rapport nr. 6/2006.

Landbruksdepartementet 1999. Forskrift om tilskudd til spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap med freda og verneverdige bygninger. FOR 1999-02-26 nr. 273.

Landbruks- og matdepartementet 2004. Forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket. FOR 2004-02-04 nr. 448.

Leve med kulturminner. Oslo. Miljøverndepartementet, 2005. Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005).

Sollund, May Liss Bøe 2008. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. NIKU Tema 22. NIKU: Oslo.

Sollund, M. Liss Bøe 2007. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2006. NIKU Tema 20. NIKU: Oslo.

Sollund, May Liss Bøe 2008. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007. NIKU Tema 24. NIKU: Oslo.

Statens landbruksforvaltning: Forvaltning av forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket. Rundskriv nr. 07/2005.

Figuroversikt

Figur 1. Spørreundersøkelses svarprosent per fylke.....	11
Figur 2. Nasjonale miljømål.....	12
Figur 3. Sektordiagrammet viser fordelingen av midler for kulturlandskapstiltak fordelt på de ulike formålsgruppene for hele perioden 2004–2007.....	14
Figur 4. Kartet viser utvalgte fylker med utvalgskommuner. Fargekodene angir den prosentvise andel av midler til kulturminnetiltak (freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer) i forhold til de øvrige formålsgruppene innenfor hovedgruppen kulturlandskapstiltak.....	15
Figur 5. Kartet viser fordeling av midler til formålene freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.	16
Figur 6. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til kulturminnetiltak fordelt på freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer i perioden 2004–2007.	17
Figur 7. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til freda og verneverdige bygninger for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.	17
Figur 8. Søylediagrammet viser den fylkesvise fordelingen av tilskudd til andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte fylkene i perioden 2004–2007.	18
Figur 9. Søylediagrammet viser beløpstildelingen per utvalgskommune innenfor formålsgruppen freda og verneverdige bygninger i perioden 2004–2007.	21
Figur 10. Tabellen viser antallet tiltak gjennomført innenfor formålsgruppen freda og verneverdige bygninger for de utvalgte kommunene i perioden 2004–2007.	21
Figur 11. Tabellen viser gjennomsnittlig beløp per bygningstiltak i utvalgskommunene for perioden 2004–2007.....	21
Figur 12. Søylediagrammet viser beløpstildelingen per utvalgskommune innenfor formålsgruppen andre kulturminner og -miljøer i perioden 2004–2007.	22
Figur 13. Tabellen viser antallet tiltak gjennomført innenfor formålsgruppen andre kulturminner og -miljøer for de utvalgte kommunene i perioden 2004–2007.....	22
Figur 14. Tabellen viser gjennomsnittlig beløp per tiltak for andre kulturminner og -miljøer i utvalgskommunene for perioden 2004–2007.	22
Figur 15. Søylediagrammet viser resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev. Andelene for tapte (blått) og truede (rødt) bygninger er her fordelt på samfunnssektor. Søylene lengst til høyre angir gjennomsnittet.....	27
Figur 16. Søylediagrammet viser resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev.	28
Figur 17. Tabellen viser det prosentvise antallet tapte og truede bygninger innenfor de ulike kategoriene i kontrollregistreringene som ble gjennomført i perioden 2000–2004.....	28
Figur 18. Søylediagrammet viser tapte og truede bygningstyper i landbrukssektoren basert på resultatene fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprosjekt av SEFRAK-registrerte bygninger i 18 kommuner i perioden 2000–2004, prosjektets 1. omdrev.....	29
Figur 19. Søylediagrammet viser totaltallene for de 8 utvalgskommunene med hensyn til tapt og truet bebyggelse, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene.	31
Figur 20. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger i de 8 utvalgskommunene, samt andelen SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene. Den prosentvise andelen gjelder hver enkelt bygningsgruppe, og er basert på kontrollregistreringene av SEFRAK.....	31
Figur 21. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene for Skjåk kommune i Oppland. Tallgrunnlaget er hentet fra 2. omdrev av kontrollregistreringene i 2007, samt evalueringens spørreundersøkelse.	32
Figur 22. Søylediagrammet viser den prosentvise andelen av tapte og truede bygninger, samt antallet bygningstiltak med SMIL-tilskudd fordelt på de ulike bygningstypene for Sandnes kommune i Rogaland. Tallgrunnlaget er hentet fra 2. omdrev av kontrollregistreringene i 2007, samt evalueringens spørreundersøkelse.	33
Figur 23. Spørrelistesvar nr. 20.....	36
Figur 24. Spørrelistesvar nr. 29.....	39
Figur 25. Spørrelistesvar nr. 36.....	40

Vedlegg 1

Spørreskjema til alle kommuner i Nordland, Sør-Trøndelag, Oppland, Hordaland, Telemark, Vestfold og Rogaland

A. TILTAKSSTRATEGI OG FORDELING AV TILSKUDD:	
1.	Har kommunen en tiltaksstrategi for tildeling av SMIL-midler? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvilke kulturminnetiltak er prioritert i tiltaksstrategien? (Legg gjerne tiltaksstrategien med som vedlegg til retursvaret).
	<i>SVAR:</i>
2.	Hvor mange søknader har kommunen anslagsvis mottatt på kulturminneverntiltak i jordbruket siden SMIL ble innført?
	<i>SVAR:</i>
3.	Hvor mange søknader på kulturminneverntiltak i jordbruket er eventuelt avslått, og hva er i så fall begrunnelsene for avslag?
	<i>SVAR:</i>
4.	Hvilke forhold vektlegges når det gjelder tilskuddenes beløpsstørrelse?
	<i>SVAR:</i>
5.	Tilskudd til fredete og verneverdige bygninger: Hvor stor prosentvis andel av totalkostnadene per tiltak tildeles anslagsvis?
	<i>SVAR:</i>
6.	Tilskudd til andre kulturminner og kulturmiljøer: Hvor stor prosentvis andel av totalkostnadene per tiltak tildeles anslagsvis?
	<i>SVAR:</i>
7.	Er det vanlig å forsøke og samordne og supplere SMIL-finansieringen av kulturminneverntiltak med andre finansieringsordninger? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvilke samordninger er forsøkt i din kommune? ○ Hvis nei, hva er bakgrunnen for at dere ikke søker å samordne og supplere tilskudd til kulturminneverntiltak?
	<i>SVAR:</i>
8.	Hvordan informerer kommunen om SMIL-midlene til kulturminner og -miljøer, inkludert freda og verneverdige bygninger?
	<i>SVAR:</i>
9.	På hvilken måte prioriteres søknadene med hensyn til landbrukseiendommenes

	jordbruksareal?
	<i>SVAR:</i>
10.	<p>Har kommunene mottatt søknader fra landbrukseiendommer som ikke er berettiget produksjonstilskudd?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, er det bevilget tilskudd til kulturminnetiltak på denne typen landbrukseiendommer, og i så fall ut fra hvilke begrunnelser? ○ Hvis nei, hva antas å være årsaken til manglende søknader?
	<i>SVAR:</i>
11.	<p>Er det mottatt søknader fra eiendommer som er fradelt landbrukseiendom, men med for eksempel eldre gårdbebyggelse og/eller verdifullt kulturmiljø?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, har slike søknader blitt oversendt fylkesmannen for dispensasjonsbehandling og har de eventuelt mottatt tilskudd?
	<i>SVAR:</i>
12.	Hvordan vektlegges bygningenes verneverdi i forhold til deres betydning for landbrukseiendommens drift?
	<i>SVAR:</i>
13.	<p>Er det eksempler på tilskudd til bygninger som per dags dato ikke inngår i drifta på gården?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hva slags bygninger er det i så fall? Gi eksempler. ○ Medfører tildeling av tilskudd eventuelt at bygningene får ny bruk? Gi eksempler.
	<i>SVAR:</i>
14.	Hvilke andre kulturminnetiltak enn bygninger er det eventuelt gitt tilskudd til siden SMIL-ordningen ble delegert til din kommune? Gi eksempler.
	<i>SVAR:</i>
15.	Hvordan planlegges og beregnes kulturminneverntiltak i kommunen for kommende år med henblikk på innmelding av behov til Fylkesmannens landbruksavdeling?
	<i>SVAR:</i>
B. VURDERING AV KULTURMINNEVERDIER	
16.	Hvilke kulturminnetyper i jordbruket er særlig viktig å ivareta i din kommune?

	<i>SVAR:</i>
17.	Benyttes kommunale oversikter/lister/kart/planer over kulturminner ved vurdering av SMIL-tilskudd, og hva slags oversikter er dette eventuelt?
	<i>SVAR:</i>
18.	Hvordan vurderes og vektlegges kulturminnenes og -miljøenes verdi i den kommunale søknadsbehandlingen?
	<i>SVAR:</i>
19.	Hvilken kulturminnefaglig opplæring har de ansvarlige for SMIL-tildelingene eventuelt deltatt i siden 2004?
	<i>SVAR:</i>
20.	Hvordan vurderer dere kommunens egen kompetanse når det gjelder vurdering og prioritering av tiltak som omfatter kulturminner?
	<i>SVAR:</i>
21.	Deltar andre kommunale etater i søknadsbehandling, og i så fall hvilke ansvars- og etatsområder representerer disse?
	<i>SVAR:</i>
22.	Hvordan planlegges og beregnes kulturminneverntiltak i kommunen for kommende år med henblikk på å innmelding av behov til Fylkesmannens landbruksavdeling?
	<i>SVAR:</i>
23.	Hvordan vurderer dere kommunens rolle som pådriver for å gjennomføre prioriterte kulturminneverntiltak i jordbruket?
C. KONTAKT MED FYLKESKOMMUNENS KULTURVERNAVDELING/FYLKESKONSERVATOR:	
24.	Oversendes søknader på kulturminneverntiltak til fylkeskommunen for uttalelse?
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvordan er erfaringene med den faglige oppfølgingen fra fylkeskommunen? ○ Hvis nei, hva er begrunnelsen for manglende oversendelse?
	<i>SVAR:</i>

25.	Deltar fylkeskommunen ved eventuelle befaringer?
	<i>SVAR:</i>
26.	På bakgrunn av kontakt og erfaringer med fylkeskommunen når det gjelder SMIL-tilskudd til kulturminneverntiltak – hva oppleves som positivt og hva kunne eventuelt vært bedret?
	<i>SVAR:</i>
D. KOMMUNENS SAKSBEHANDLING VED TILSKUDDTILDELING:	
27.	Er det alminnelig praksis å stille vilkår i tilsagn om tilskudd til istandsetting av kulturminner? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, gi eksempler på hvilke vilkår som er blitt stilt til tiltakene. ○ Hvis nei, hva er begrunnelsen for å utelate vilkår i tilsagnene?
	<i>SVAR:</i>
28.	Er det alminnelig praksis å foreta befaringer ved søknadsbehandling av kulturminnetiltak, og hvem deltar eventuelt på slike befaringer? Når i søknadsprosessen befares eventuelt tiltakene?
	<i>SVAR:</i>
29.	Er det eksempler på at tilskudd ikke har blitt utbetalt eller avkortet på grunn av manglende kvalitet ved tiltaket eller at de ikke har vært i samsvar med innsendte planer?
	<i>SVAR:</i>
30.	Hvilke krav stilles til dokumentasjon av tiltaket med hensyn til status før og etter gjennomføringen?
	<i>SVAR:</i>
31.	Hvordan vurderes, prioriteres og eventuelt kvalitetssikres planlagte kulturminneverntiltak i landbrukseiendommenes Miljøplan 2?
	<i>SVAR:</i>
32.	Hvordan vurderes SMIL-ordningen som virkemiddel for ivaretagelse av freda og verneverdige bygninger i din kommune?
	<i>SVAR:</i>
33.	Hva fungerer godt, mindre godt og eventuelt dårlig med dagens SMIL-

	ordningen når det gjelder ivaretagelse av freda og verneverdige bygninger i din kommune?
	<i>SVAR:</i>
34.	Hvordan vurderes SMIL-ordningen som virkemiddel for å ivareta kulturmiljøer og andre kulturminner enn bygninger i din kommune?
	<i>SVAR:</i>
35.	Hva fungerer godt, mindre godt og eventuelt dårlig dagens SMIL-ordningen når det gjelder ivaretagelse av andre kulturminner og -miljøer i din kommune?
	<i>SVAR:</i>
36.	Er det grunn til å anta at verneverdige bygninger eller andre kulturminner som ellers ikke hadde blitt vedlikeholdt, er sikret gjennom SMIL-tilskudd?
	<i>SVAR:</i>
37.	Er saksbehandlingsrutinene når det gjelder tilskudd til bygninger og andre kulturminner endret i den perioden kommunen har hatt tildelingsansvaret? ○ Hvis ja, hvordan og hvorfor er endringene gjennomført?
	<i>SVAR:</i>

Vedlegg 2

Spørreskjema til utvalgte kommuner

I. Tilskudd til freda og verneverdige bygninger i jordbruket:

a. Bygningstyper:					
Bygninger i tunet:	Antall	Inngår i driften før tilskudd	Inngår ikke i driften før tilskudd	Inngår i drifta etter tilskudd	Inngår ikke i drifta etter tilskudd
<i>Våningshus</i>					
<i>Andre bolighus (kårbolig, drengestue og lignende)</i>					
<i>Driftsbygning</i>					
<i>Fjøs</i>					
<i>Stall</i>					
<i>Løe</i>					
<i>Stabbur</i>					
<i>Loft</i>					
<i>Annet (spesifiser)</i>					
Bygninger utenfor tunet:					
<i>Smie</i>					
<i>Kvern</i>					
<i>Utløe</i>					
<i>Sommerfjøs</i>					
<i>Seteranlegg</i>					
<i>Annet (spesifiser)</i>					
<i>Ikke spesifisert</i>					

b. Tiltakstyper:	
Bygninger i tunet:	Tiltakstyper og formål
<i>Våningshus</i>	
<i>Andre bolighus (kårbolig, drengestue og lignende)</i>	
<i>Driftsbygning</i>	
<i>Fjøs</i>	
<i>Stall</i>	
<i>Løe</i>	
<i>Stabbur</i>	
<i>Loft</i>	
<i>Annet (spesifiser)</i>	
Bygninger utenfor tunet:	
<i>Smie</i>	
<i>Kvern</i>	
<i>Utløe</i>	
<i>Sommerfjøs</i>	
<i>Seteranlegg</i>	
<i>Annet (spesifiser)</i>	
<i>Ikke spesifisert</i>	

II. Tilskudd til andre kulturminner og -miljøer

**Hva slags tiltak er det bevilget tilskudd til i perioden 2004–2007?
Beskriv tiltakstype og formålet med tiltaket:**

SVAR:

III. Tilskudd til kulturminner med formell vernestatus for perioden 2004–2007, jf. søknadsskjemaet

Formell vernestatus	Antall
1. Bygninger fredet, eller foreslått fredet etter kulturminneloven	
2. Bygninger regulert til spesialområde bevaring ihht plan- og bygningsloven	

3. Automatisk fredete kulturminner	
------------------------------------	--

IV. Miljøovervåking i kommunen

I.	<p>Er landbrukskontoret kjent med at det foreligger overvåkingsdata angående bygninger eldre enn 1900 for kommunen? Hvis ja, benyttes disse dataene som grunnlag for strategier og prioriteringer ved tilskuddstildelingen? Hvis nei, hva kan være årsaken til at dette ikke er kjent?</p>
	<p>SVAR:</p>

Vedlegg 3

Spørreskjema til regional kulturminneforvaltning i Nordland, Sør-Trøndelag, Oppland, Hordaland, Telemark, Vestfold, Rogaland, samt Sametinget.

RKFM FYLKE:	
38.	Har regional kulturminneforvaltning deltatt i fylkesmannens møter, samlinger eller kurs for kommunene for å informere om bygningsvern, kulturminner og -miljøer i forbindelse med SMIL? (Beskriv hva slags aktivitetstype dere eventuelt har deltatt i og hyppigheten av dem).
	<i>SVAR: (Skrivefeltene er fleksibelt, så benytt den plassen du har behov for å besvare spørsmålene)</i>
39.	Har regional kulturminneforvaltning tatt egne initiativ når for å informere kommunene om bygningsvern, kulturminner og -miljøer i SMIL?
	<i>SVAR:</i>
40.	Hvordan vurderes behovet for opplæring og informasjon i kommunene?
	<i>SVAR:</i>
41.	Samarbeider fylkeskommunen aktivt om SMIL-prosjekter med fylkesmannens landbruksavdeling og/eller kommuner? (Dialogmøter, prosjektsamarbeid og lignende)
	<i>SVAR:</i>
42.	Hvordan er kontakten med fylkesmannens landbruksavdeling når det gjelder den rammemessige tildelingen av tilskudd til kommunene?
	<i>SVAR:</i>
43.	Har kommunene bedt om innspill til tiltaksstrategiene når det gjelder bruken av for SMIL-tilskudd til kulturminner og -miljøer, og har dere inntrykk av at tiltaksstrategiene eksplisitt ivaretar kulturminneutfordringene i de enkelte kommunene?
	<i>SVAR:</i>
44.	Hva slags kontakt har dere med kommunene angående selve tildelingssprossene rundt SMIL-tilskuddene? Mottar fylkeskommunen søknader til vurdering, og hvordan bidrar dere i så fall i søknadsbehandlingen?
	<i>SVAR:</i>
45.	Hvis kommunene ikke tar kontakt angående prosessen rundt tildeling av SMIL-tilskudd, hva kan årsaken være?

	SVAR:
46.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Hvilket inntrykk har dere generelt rundt tildelingene når det gjelder valg av prosjekter, beløpsstørrelser og tilskuddsandel av prosjektenes totalkostnader? (Utdyp gjerne i forhold til både freda og vernverdige bygninger og andre kulturminner og kulturmiljøer). ○ Hva er eventuelt hovedutfordringene når det kommunenes tiltaksprioriteringer ut fra et faglig og regionalt synspunkt (for de to ulike tilskuddsformene)?
	SVAR:
47.	Hvor målrettet har dere inntrykk av at kommunene er når det gjelder å gi tilskudd til bygningstyper og kulturminnetyper som er reelt truet innenfor landbruket i regionen?
	SVAR:
48.	Hva slags oversikter/lister/kart/planer har kommunene når det gjelder kulturminneverdiene i sin kommune?
	SVAR:
49.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Hvilket inntrykk har dere generelt når det gjelder kvaliteten på søknadene? ○ Hvilke betingelser stiller kommunene og hvordan følger de opp prosjektene? Gi gjerne konkrete eksempler der dere er kjent med forholdene.
	SVAR:
50.	Hva slags kontakt har regional kulturminneforvaltning med gårdbrukerne om tiltakene?
	SVAR:
51.	Har regional kulturminneforvaltning kontaktperson(er) med ansvar for oppfølging av SMIL og eventuelt Regionalt miljøprogram (RMP)? Er dette eventuelt kontaktperson(er) som kommunene er gjort kjent med?
	SVAR:
52.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Deltar regional kulturminneforvaltning i noen form for oppfølging, befaring eller sluttkontroll av de konkrete tiltakene (før tildeling, oppfølging av tiltak, og/eller sluttbefaring)? Hvordan er hyppigheten og omfanget av denne typen oppfølging, hvor stor andel av tiltaksmengden kan det utgjøre? ○ Hva er årsaken til at dere eventuelt <i>ikke</i> delta
	SVAR:
53.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Benytter kommunene andre formelle eller uformelle kvalitetssikrere i tildelings- og oppfølgingsprosessene (museene, historielag, ressurspersoner og lignende)? ○ Hvilke erfaringer har eventuelt regional kulturminneforvaltning gjort seg med slike aktører?

	<i>SVAR:</i>
54.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Har dere noe generelt inntrykk av faglig kvalitet på de gjennomførte tiltakene innenfor SMIL når det gjelder både bygningssiden og andre kulturminner -miljøer? ○ Hva er eventuelt hovedutfordringene når det gjelder faglig kvalitet (for de to ulike tilskuddsformene)?
	<i>SVAR:</i>
55.	Hva er regional kulturminneforvaltnings erfaringer med SMIL sett i forhold til den eldre STILK-ordningen? Hva er eventuelt gode og hva er mindre gode sider ved ordningen slik dere vurderer det per dags dato? (Utdyp i forhold til både freda og vernverdige bygninger og andre kulturminner og kulturmiljøer).
	<i>SVAR:</i>
56.	Hvordan vurderes SMIL-ordningen å bidra til oppfyllelsen av RMP med hensyn til kulturminner og -miljøer?
	<i>SVAR:</i>
57.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Er det grunn til å anta at verneverdige bygninger eller andre kulturminner som ellers ikke hadde blitt vedlikeholdt, er sikret gjennom SMIL-tilskudd? ○ Hva slags kulturminnetyper gjelder dette i så fall i ditt fylke?
	<i>SVAR:</i>
58.	Hvilke forslag til en eventuell forbedring av ordningen kan være aktuelle, både når det gjelder regional kulturminneforvaltnings både når det gjelder regional kulturminneforvaltnings bidrag opp mot ordningen og mer generelt?
	<i>SVAR:</i>

GENERELL DEL

A. TILTAKSSTRATEGI OG FORDELING AV TILSKUDD:	
59.	Har kommunen en tiltaksstrategi for tildeling av SMIL-midler? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvilke kulturminnetiltak er prioritert i tiltaksstrategien? (Legg gjerne tiltaksstrategien med som vedlegg til retursvaret).
	<i>SVAR:</i>
60.	Hvor mange søknader har kommunen anslagsvis mottatt på kulturminneverntiltak i jordbruket siden SMIL ble innført?
	<i>SVAR:</i>
61.	Hvor mange søknader på kulturminneverntiltak i jordbruket er eventuelt avslått, og hva er i så fall begrunnelsene for avslag?
	<i>SVAR:</i>
62.	Hvilke forhold vektlegges når det gjelder tilskuddenes beløpsstørrelse?
	<i>SVAR:</i>
63.	Tilskudd til fredete og verneverdige bygninger: Hvor stor prosentvis andel av totalkostnadene per tiltak tildeles anslagsvis?
	<i>SVAR:</i>
64.	Tilskudd til andre kulturminner og kulturmiljøer: Hvor stor prosentvis andel av totalkostnadene per tiltak tildeles anslagsvis?
	<i>SVAR:</i>
65.	Er det vanlig å forsøke og samordne og supplere SMIL-finansieringen av kulturminneverntiltak med andre finansieringsordninger? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvilke samordninger er forsøkt i din kommune? ○ Hvis nei, hva er bakgrunnen for at dere ikke søker å samordne og supplere tilskudd til kulturminneverntiltak?
	<i>SVAR:</i>
66.	Hvordan informerer kommunen om SMIL-midlene til kulturminner og -miljøer, inkludert freda og verneverdige bygninger?
	<i>SVAR:</i>
67.	På hvilken måte prioriteres søknadene med hensyn til landbrukseiendommenes jordbruksareal?
	<i>SVAR:</i>

68.	<p>Har kommunene mottatt søknader fra landbrukseiendommer som ikke er berettiget produksjonstilskudd?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, er det bevilget tilskudd til kulturminnetiltak på denne typen landbrukseiendommer, og i så fall ut fra hvilke begrunnelser? ○ Hvis nei, hva antas å være årsaken til manglende søknader?
	SVAR:
69.	<p>Er det mottatt søknader fra eiendommer som er fradelt landbrukseiendom, men med for eksempel eldre gårdbebyggelse og/eller verdifullt kulturmiljø?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, har slike søknader blitt oversendt fylkesmannen for dispensasjonsbehandling og har de eventuelt mottatt tilskudd?
	SVAR:
70.	<p>Hvordan vektlegges bygningenes verneverdi i forhold til deres betydning for landbrukseiendommens drift?</p>
	SVAR:
71.	<p>Hvordan planlegges og beregnes kulturminneverntiltak i kommunen for kommende år med henblikk på innmelding av behov til Fylkesmannens landbruksavdeling?</p>
	SVAR:
B. VURDERING AV KULTURMINNEVERDIER	
72.	<p>Hvilke kulturminnetyper i jordbruket er særlig viktig å ivareta i din kommune?</p>
	SVAR:
73.	<p>Benyttes kommunale oversikter/lister/kart/planer over kulturminner ved vurdering av SMIL-tilskudd, og hva slags oversikter er dette eventuelt?</p>
	SVAR:
74.	<p>Hvordan vurderes og vektlegges kulturminnenes og -miljøenes verdi i den kommunale søknadsbehandlingen?</p>
	SVAR:
75.	<p>Hvilken kulturminnefaglig opplæring har de ansvarlige for SMIL-tildelingene eventuelt deltatt i siden 2004?</p>
	SVAR:
76.	<p>Hvordan vurderer dere kommunens egen kompetanse når det gjelder vurdering og prioritering av tiltak som omfatter kulturminner?</p>
	SVAR:

77.	Deltar andre kommunale etater i søknadsbehandling, og i så fall hvilke ansvars- og etatsområder representerer disse?
	<i>SVAR:</i>
78.	Hvordan planlegges og beregnes kulturminneverntiltak i kommunen for kommende år med henblikk på å innmelding av behov til Fylkesmannens landbruksavdeling?
	<i>SVAR:</i>
79.	Hvordan vurderer dere kommunens rolle som pådriver for å gjennomføre prioriterte kulturminneverntiltak i jordbruket?
C. KONTAKT MED FYLKESKOMMUNENS KULTURVERNAVDELING/FYLKESKONSERVATOR:	
80.	Oversendes søknader på kulturminneverntiltak til fylkeskommunen for uttalelse? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, hvordan er erfaringene med den faglige oppfølgingen fra fylkeskommunen? ○ Hvis nei, hva er begrunnelsen for manglende oversendelse?
	<i>SVAR:</i>
81.	Deltar fylkeskommunen ved eventuelle befaringer?
	<i>SVAR:</i>
82.	På bakgrunn av kontakt og erfaringer med fylkeskommunen når det gjelder SMIL-tilskudd til kulturminneverntiltak – hva oppleves som positivt og hva kunne eventuelt vært bedret?
	<i>SVAR:</i>
D. KOMMUNENS SAKSBEHANDLING VED TILSKUDDTILDELING:	
83.	Er det alminnelig praksis å stille vilkår i tilsagn om tilskudd til istandsetting av kulturminner? <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvis ja, gi eksempler på hvilke vilkår som er blitt stilt til tiltakene. ○ Hvis nei, hva er begrunnelsen for å utelate vilkår i tilsagnene?
	<i>SVAR:</i>
84.	Er det alminnelig praksis å foreta befaringer ved søknadsbehandling av kulturminnetiltak? Hvis ja: <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvem deltar på slike befaringer?

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Når i søknadsprosessen befares eventuelt tiltakene? ○ Er det praksis å gjennomføre sluttbefaringer før utbetaling av tilskudd?
	SVAR:
85.	Er det eksempler på at tilskudd ikke har blitt utbetalt eller avkortet på grunn av manglende kvalitet ved tiltaket eller at de ikke har vært i samsvar med innsendte planer?
	SVAR:
86.	Hvilke krav stilles til dokumentasjon av tiltaket med hensyn til status før og etter gjennomføringen?
	SVAR:
87.	Hvordan vurderes, prioriteres og eventuelt kvalitetssikres planlagte kulturminneverntiltak i landbrukseiendommenes Miljøplan 2?
	SVAR:
88.	Hvordan vurderes SMIL-ordningen som virkemiddel for ivaretagelse av freda og verneverdige bygninger i din kommune?
	SVAR:
89.	Hva fungerer godt, mindre godt og eventuelt dårlig med dagens SMIL-ordningen når det gjelder ivaretagelse av freda og verneverdige bygninger i din kommune?
	SVAR:
90.	Hvordan vurderes SMIL-ordningen som virkemiddel for å ivareta kulturmiljøer og andre kulturminner enn bygninger i din kommune?
	SVAR:
91.	Hva fungerer godt, mindre godt og eventuelt dårlig dagens SMIL-ordningen når det gjelder ivaretagelse av andre kulturminner og -miljøer i din kommune?
	SVAR:
92.	Er det grunn til å anta at verneverdige bygninger eller andre kulturminner som ellers ikke hadde blitt vedlikeholdt, er sikret gjennom SMIL-tilskudd?
	SVAR:

93.	Er saksbehandlingsrutinene når det gjelder tilskudd til bygninger og andre kulturminner endret i den perioden kommunen har hatt tildelingsansvaret? <ul style="list-style-type: none">○ Hvis ja, hvordan og hvorfor er endringene gjennomført?
	SVAR:

Takk for at du tok deg tid til å bevare spørreskjemaet!

NIKU publikasjonsliste/Publications

pr. 20. mars 2009

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse/Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo

Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01

E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad, A. og Barlindhaug, S.* 2003. 15 s. *Utsolgt, kun som pdf-fil.*
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. *Utsolgt, kun som pdf-fil.*
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E.R.* 2005. 37 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.* 2006. 19 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturav og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89. s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.* 2006. 71 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttomsen, T. S.* 2007. 43 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 2007. 30 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 14 Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *Myrvoll, E.R.* 2007. 36 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturav som kapital. En analyse av kulturavskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *Guttomsen, T. S., & Fageraas, K.* 2007. 105 s + vedlegg. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavari skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E.* 2007. 127 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2007. 33 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

- 19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S.K., Mehren, A. og Eldal, J.C.* 2007. 59 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W.* 2007. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 21 Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. - Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T.M.* 2008. 83 s.
- 22 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2008. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 23 Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T.* 2008. 101 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 24 Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E.R.* 2008. 50 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 25 Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E.* 2008. 82 s.
- 26 Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E.R. og Thuestad, A.E.* 2009. 128 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 27 Interseksjonella konstruksjoner och kulturminnesförvaltning. *Grahn, W.* 2009. 60 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 28 Kulturmiljøvurdering i Hamnerdalen – Larvik. *Berg, S.K., Hvinden-Haug, L.J. og Larsen, K.C.* 2009. 66 s + vedl.
- 29 Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P.B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A.* 2009. 41 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 30 Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, Kari, Jerpåsen, Gro.* 2009. 29 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

- 1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.
- 2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.
- 3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P.* 2003. 16 s.
- 4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.
- 5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.
- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & Skare, K. (red.)* 2003. 112 s. **Utsolgt, kun pdf-fil.**
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2005. 20 s.
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.
- 10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.
- 11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.

- 12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T.* S. 95 s.
- 13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 29 s.
- 14 Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S.W.* (red.) 76 s.
- 15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L.* 24 s.
- 16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L.* 26 s
- 17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 22 s.
- 18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001–2005. *Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.*(red.). 2006. 354 s.
- 19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.
- 20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 21 s.
- 21 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 22 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 23 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 24 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 25 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I.M. og Thuestad, A.E.* 2008. 19 s.
- 26 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 21 s.
- 27 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 21 s.
- 28 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 17 s.
- 29 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.* 2009. 20 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* (Red). 2005. 184 s.